

ZÁMEK V KRÁSNÉM DVOŘE

JINDŘICH ZÁHORKA – PAVEL ZAHRADNÍK

Zámek s parkem v Krásném Dvoře (okres Louny) uvedl do literatury v roce 1953 Karel Tríska a jeho závěry jsou od té doby všeobecně přejímány.¹⁾ Tento příspěvek přináší některá zpřesnění i nové skutečnosti, zjištěné na základě uskutečněného standardního stavebněhistorického průzkumu, který byl zpracován v letech 2008–2010 v rámci institucionálního úkolu Ministerstva kultury. Důraz je kladen na rozbor jedinečného pramene, kterým je plán půdorysu zámku, zachovaný ve třech po sobě jdoucích fázích. Tento plán jsme interpretovali v souvislosti s archivními prameny a rozbohem stavby samotné, což jsou samozřejmě jedny z podstatných náležitostí standardního SHP.²⁾

RENEŠANČNÍ VILA

Kolem poloviny 15. století se v Krásném Dvoře již pravděpodobně nacházely dvě tvrze, zvané později hořejší a dolejší. Podobu a místo, kde stála tzv. dolní tvrz, neznáme. Lze předpokládat, že to bylo v prostoru dnešního hospodářského dvora severně od zámku. Tzv. hořejší tvrz přestavěl v panské sídlo mezi lety 1556–1572 Jan Mašťovský z Kolovrat. Právě k roku 1572 máme poprvé dochovanou zmínku o novém názvu krásnodvorské horní tvrze. Tehdy totiž majitel, titulující se jako „Jan Mašťovský z Kolovrat v Hořejším Krásném Dvoře“, prodal „*dědictví své tvrz Krásnej Dvuor s příkopem, dvuor polplužní s polplužní, ves tudíž Krásnej Dvuor*“ Albrechtovi Novohradskému z Kolovrat.³⁾ Tento rok bereme tedy jako terminus ante quem pro renesanční přestavbu horní tvrze. Dol-

Obr. 1: Krásný Dvůr (okres Louny), letecký pohled na areál zámku od jihovýchodu (převzato z: Státní zámek Krásný Dvůr. NPÚ, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2004).

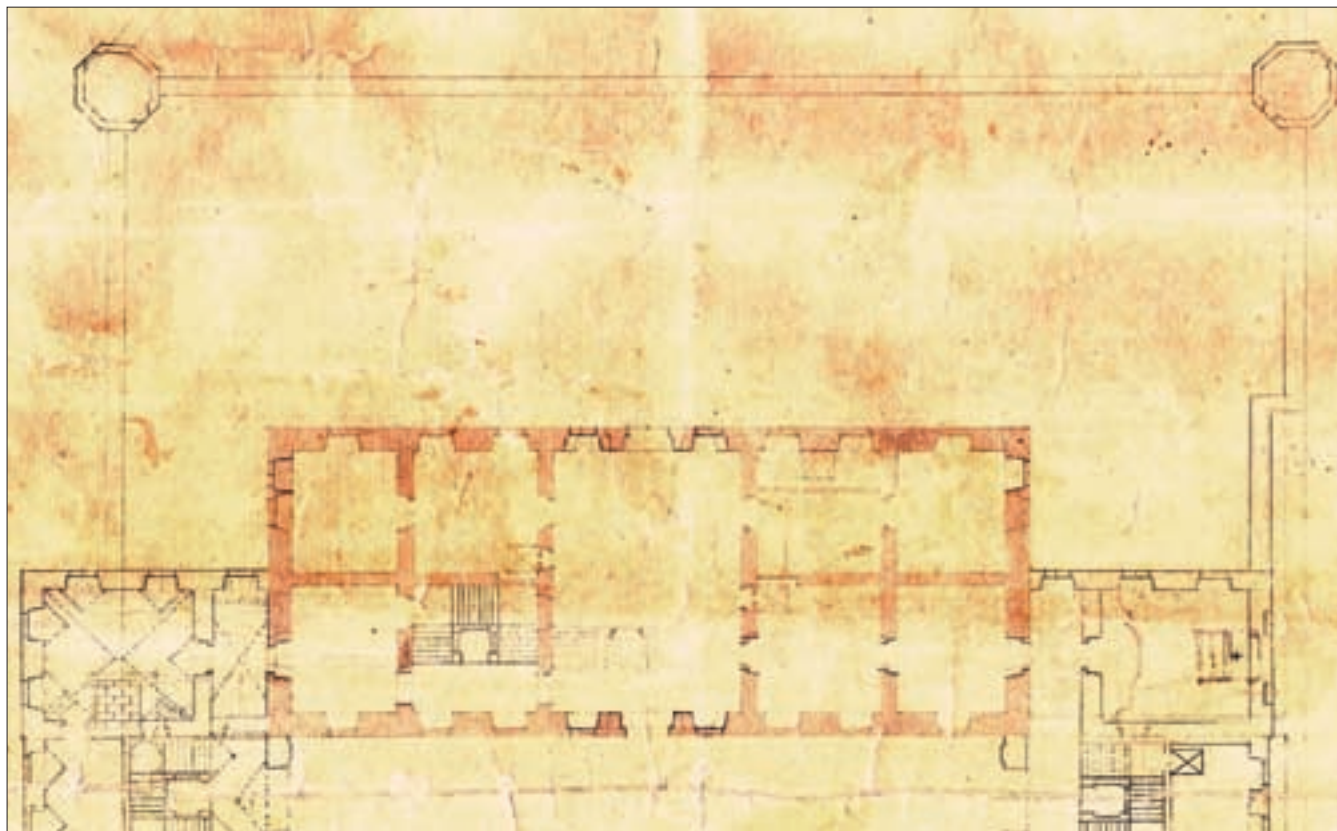
ní tvrz zanikla pravděpodobně během třicetileté války s předpokládanou možností přestavby pro hospodářské účely. Díky zjištěním K. Trísky víme, že horní tvrz vznikla v místech dnešního zámeckého areálu.

Z doby před její radikální barokní přestavbou, uskutečněnou v letech 1720–1727, máme o tvrzi zachovány pouze čtyři stručné zprávy. Jedna pochází z roku 1683 a je od tehdejšího černínského stavitele Francesca Ceresoly. Z jeho zprávy majiteli panství je zřejmé, že tvrz již nesloužila nějaký čas jako obydlí vrchnosti, ale jako sýpka. Ceresola ve své zprávě doporučuje zpevnit obě nároží obrácená k hospodářskému dvoru silnými pilíři a sepnout hlavní zdi železnými sponami, protože se pod tíhou obilí rozestupují. Zbývající zprávy jsou z roku 1719. V první se uvádí, že v tvrzi se nachází kromě obytných pokojů ještě sýpka, skladiště hospodářských potřeb a obydlí pro kontribučního písaře. Druhá zpráva uvádí, že v červnu toho roku bylo zapláceno tesařům za to, že jednak „*ve zdejších krásnodvorském zámku nad pokoji úplně zdvihli a zase vyzdvižili obilní sýpku, která byla na prknech vadná a rozestupovala se*“, jednak „*na zámku ve střeše udělali nový vikýř (jelikož starý byl shnilý a následovně byl odstraněn) a v tomto novém vikýři byl zavěšen zvonek na zvonění Ave Maria, který byl nejnověji posvěcen Jeho Důstojností panem prelátem v Oseku a jímž se*

1) K. Tríska, Zámek a park v Krásném Dvoře, Časopis společnosti přátel starožitností českých LXI, 1953, s. 157–168; V. Lorenc – K. Tríska, Krásný Dvůr, státní zámek a okolí. Praha 1954. Naposledy se nejpodrobněji zpracovaná stavební historie zámku objevila v příslušném průvodci: Státní zámek Krásný Dvůr. NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 2004 (text zpracován na základě podkladů Květy Křížové, Vítězslava Lorence, Bořivoje Lůžka, Josefa Rublíče, Stanislava Talavání, Karla Trísky a Pavla Koukala). Karel Tríska byl dlouholetým archivářem v černínském archivu v Jindřichově Hradci a zámek v Krásném Dvoře se začal zabírat na přání Zdenka Wirtha (viz P. Machalíková, Objevování středověku. Praha: Artefaktum 2005, s. 164, pozn. 202).

2) Plnění výzkumného cíle NPÚ (viz str. 52). Archivní rešerši k SHP provedl PhDr. Pavel Zahradník, kresličské práce Lucie Chotěborská.

3) Národní archiv Praha (dále NA), Desky zemské větši 17, K 4v.

Obr. 2: Krásný Dvůr, detail přízemí hlavní budovy zámku se zakreslením starších konstrukcí. V horní části vidíme starou „renesanční“ ohradní zeď původního areálu s dvojicí osmibokých staveb. Hlavní budova je zvýrazněna tmavší barvou. Ve vstupní síni je vidět situaci staršího schodiště, po levé straně je schodiště nové, navržené Kaňkou. V místnosti severovýchodně od sálu je zachycena kuchyň. Na plánu jsou vidět posunutá vstupy i okna. Nesignovaný a nedatovaný plán pochází nejspíše z roku 1718, starší konstrukce zachytil zednický polír Václav Pinter, ostatní pocházejí od F. M. Kaňky, včetně psaného textu. Vzhledem k rozměrům (92 x 55,5 cm) a lepší čitelnosti zde plán prezentujeme po částech. (Celkový plán je uložen SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta.).

zvoní také proti špatnému počasí.“ Konečně v říjnu pak zdejší mlynáři, pracující jako tesaři, obdrželi 3 zl. 36 kr. za to, že „ve zdejší zámku vedle jídelny nahore na trámech vytáflovali ložnici“, a dva zedníci z Vroutku dostali 1 zl. 45 kr. za rozličné drobné práce, mimo jiné za opravy na zámku v bytě kontribučního písaře a na sýpce.⁴⁾

Z těchto skromných zmínek si můžeme udělat o podobě tvrze – zámku přibližně tuto představu. Stavba byla minimálně patrová (spíše však dvoupatrová), stála na terase nad hospodářským dvorem, zčásti sloužila jako sýpka (v horním podlaží, které mělo prkenné podlahy) a zčásti jako obydlí pro vrchnostenské úředníky, byla tam jídelna, pokoje a vytáflovaná ložnice. Ve vikýři (nebo drobné věžičce) byl zavěšený zvonek.

BAROKNÍ PLÁN

V literatuře se od doby článku K. Tríska uvádí, že podobu staré „renesanční“ tvrze, včetně ohradní zdi zachycuje dochovaný plán na celkovou přestavbu provedenou hraběcími černínským architektem Františkem Maxmiliánem Kaňkou.⁵⁾ Podle archivních údajů si Kaňka zámek v roce 1718

prohlédl a nechal tehdy stojící stavby zaměřit a nakreslit zednickým polírem Václavem Pinterem.⁶⁾

Do dnešní doby se dochovaly v černínském archivu dva plány z tohoto období. Jeden představuje pohled na zámek z ptačí perspektivy od jihu, a to v podobě prvního Kaňkova návrhu.⁷⁾ K tomuto plánu se vrátíme později. Druhý plán za-

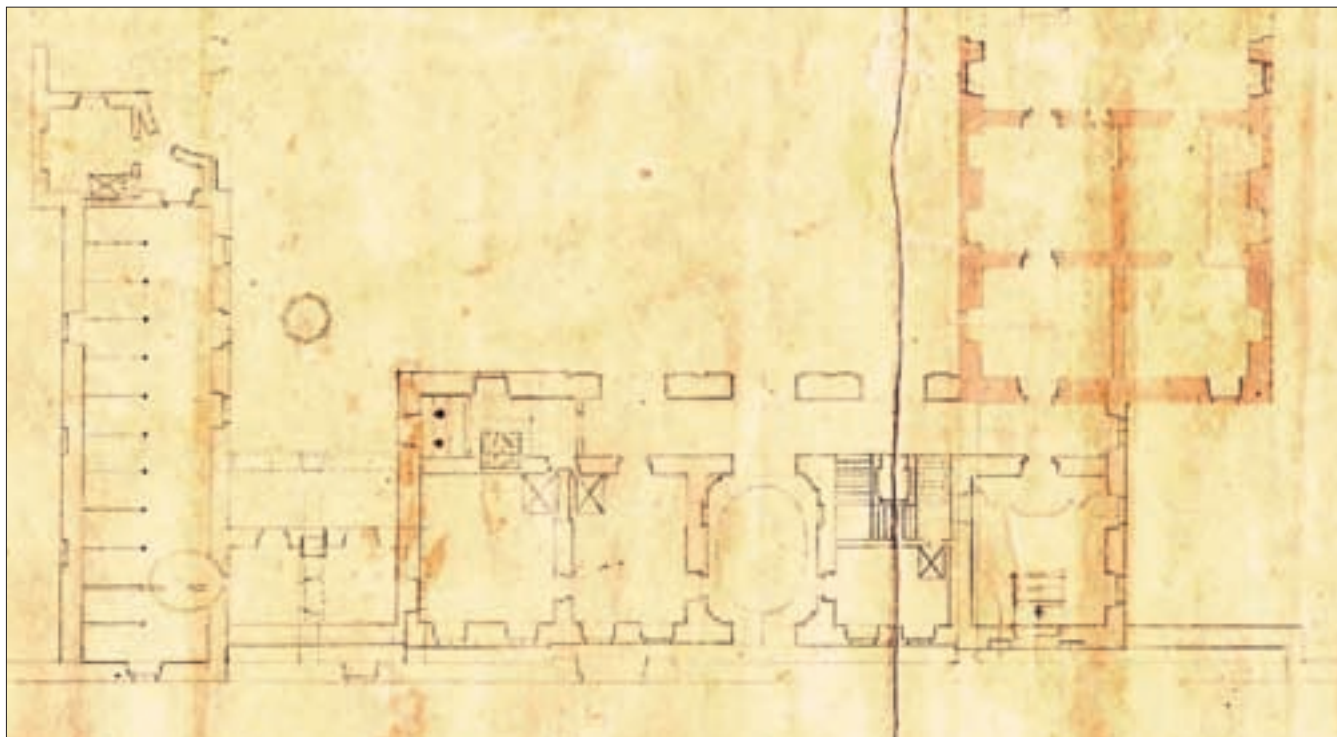
né v geometricky uspořádaném areálu se objevily později ve všech uměnovědných pracích o renesanční architektuře v Čechách, např. J. Krčálová, *Renesanční stavby Baldassara Maggiho v Čechách a na Moravě*. Praha, Academia 1986, s. 35, pozn. 85. Autorka zde Krásný Dvůr řadí mezi čtyři přední renesanční šlechtická sídla založená ve střední Evropě na geometrickém půdorysu období italských vil. Příloze Neugebauer u Vidně, Bučovice, Kratochvíle a Krásný Dvůr. Přičemž, pokud by odpovídala předpokládaná datace, vila v Krásném Dvoře vznikla jako jedna z prvních z této čtveřice.

6) Dovídáme se o tom z plateb Pinterovi, vyplacených až 21. prosince 1719. O den dříve J. Václav Pinter ve Vroutku, ze kterého snad pocházel, vystavil následující kvitanci: „Já níže podepsaný tímto vyznávám, že jsem vyměřování a dvojnásobným zhotovením stavebních plánů krásnodvorského zámku, jenž se má nově stavět, strávil následující dny a mzda, kterou jsem si zasloužil, totiž 30 kr. denně, obnáší: V uplynulém roce 1718, když byl přítomen p. stavitel, jsem zámek vyměřil a zhotovil půdorys, který mu byl poté dodán, na čemž jsem strávil 4 dny – 2 zl. Item v tomto měsíci jsem na rozkaz nejmilostivější vrchnosti zámek znovu vyměřil a také udělal půdorys i fasádu (Facciata), jež byly vrchností zaslány, a nárys, na čemž jsem strávil 15 dní – 7 zl. 30 kr. Summa 9 zl. 30 kr.“ (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 247, sign. VI. R).

7) Plán poprvé publikoval Tríska v již zmíněném článku, K. Tríska, o. c. v pozn. 1, s. 159. V černínském archivu je dnes uložen pod tímto označením: Návrh na podobu fasád hlavní zámekové budovy a bočních křídel, nedatováno, nesignováno, SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta.

4) Zpráva z roku 1683: K. Tríska, o. c. v pozn. 1, s. 157. Zprávy z roku 1719: Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Velkostatek (dále Vs) Krásný Dvůr, kart. 247, sign. VI. R. V jindřichohradecké pobočce SOA Třeboň jsou ve fondu Vs Krásný Dvůr uloženy všechny důležité prameny týkající se zámekového areálu i parku v Krásném Dvoře.

5) K. Tríska, o. c. v pozn. 1, s. 157–168. Závěry K. Tríska o vile umístě-

Obr. 3: Krásný Dvůr, detail přízemí východního křídla zámku se zakreslením starších konstrukcí. Na plánu je zakreslena novostavba patrového křídla s napojením na starší budovu zámku. V dolní části vidíme průběh staré ohradní zdi i se zakreslením budovy staré vrátnice v místech před příčným křídlem stájí. Příčné křídlo pochází z první fáze Kaňkova návrhu a mělo být zakončeno světničkou pro vrátného. Křídlo bylo v průběhu výstavby, po změně projektu, ubouráno na dnešní úroveň. Na plánu je také v krajní severní místnosti dobře vidět kaple a na opačném konci „byt oficíra“. Při pozorném pohledu lze rozpoznat i prostor altánu s dvojicí otevřených arkád, který překrývá starší konstrukce vrátnice (celkový plán je uložen SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta.).

chycuje zaměření jednak starších konstrukcí, Třískou určených jako původní renesanční areál, jednak půdorysy přízemí hlavní budovy, dvou bočních křídel, jednoho příčného křídla a dlouhého přízemního západního křídla, včetně pohledu na jeho fasádu. Právě z tohoto plánu Tříška určil podobu renesančního areálu a následné dvě po sobě bezprostředně jdoucí barokní přestavby navržené Kaňkou. Vzhledem k tomu, že jde o přímý pramen pro poznání nejen vývoje zámku v Krásném Dvoře, ale barokní architektury vůbec, budeme se mu věnovat podrobněji.⁸⁾

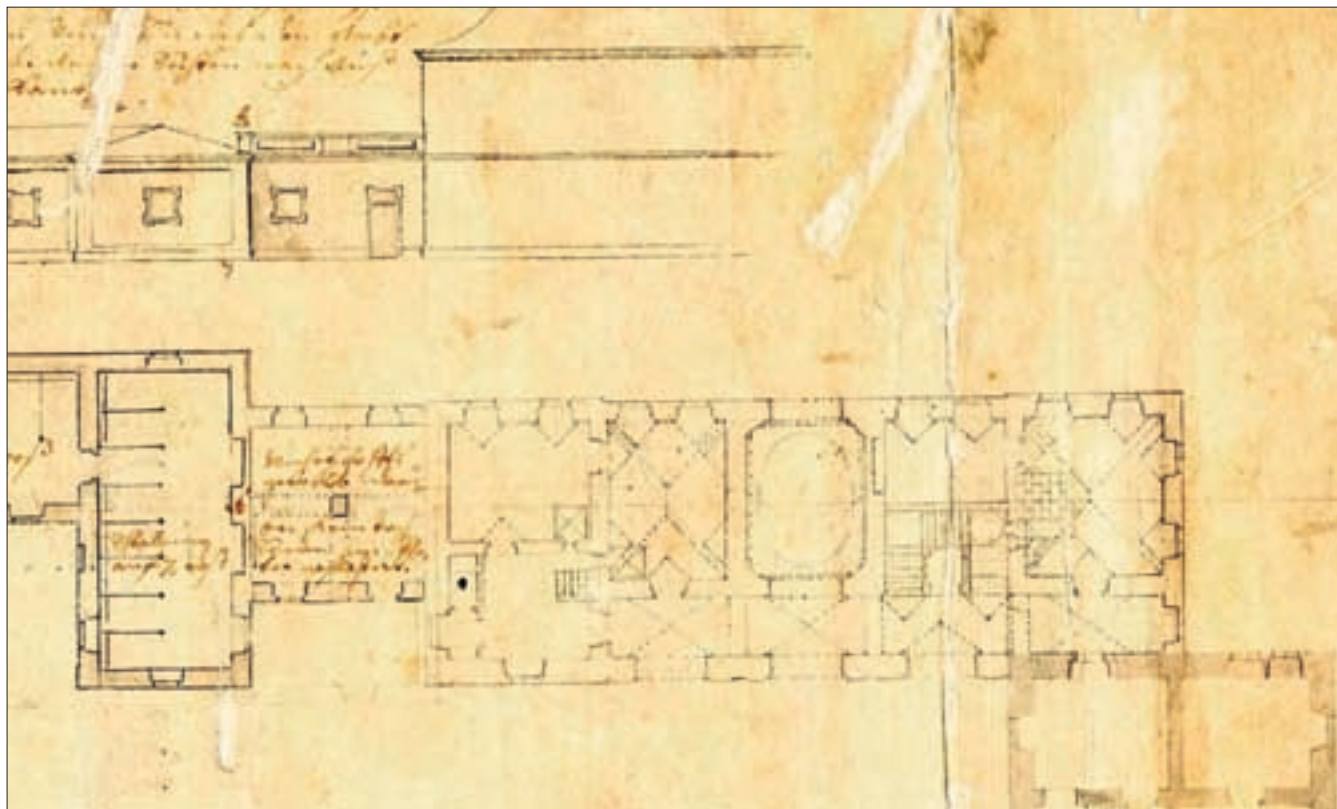
Plán je nakreslen na papíře o rozměrech 92 × 55,5 cm, po celém obvodu ohraničen dvěma černými linkami. Na některých místech je poškozený a celkově poznamenaný, i přes nedávné restaurování, časem. V levém dolním rohu je měřítko v pražských (českých) loktech. V horním levém rohu je psaný text. Některé konstrukce jsou nakresleny tužkou, většina perem, pohled na fasádu přízemního křídla nese zbytky lavírování. Při podrobnějším pohledu jsou vidět zdůrazněné nově postavené zdi červenou barvou, která však již téměř vybledla. V plánu byla dvě místa vyřiznuta a znovu podlepena, bylo v něm gumováno i seškrabávána vrchní vrstva tuše.

Postupné „kreslení“ plánu je totožné i s vývojem zámku. Jako první bylo na papír zaneseno, již zmíněným polírem Pinterem, zaměření konstrukcí, které na místě našel v roce 1718. Tyto konstrukce jsou kresleny nejdříve tužkou a následně vytaženy perem. Předně jde o zeď vymezující vel-

ký, severojižně orientovaný obdélník, v rozích obsahující osmiboké stavby, vždy se dvěma protilehlými okenními otvory. Tento obdélník je rozdělen příčně na tři menší. Přibližně uprostřed západní a východní zdi je přisazena dvojice menších stavení, vedle kterých je na východní straně vjezd a na západní vstup. Východní objekt obsahoval dvě místnosti a sloužil zřejmě jako domek vrátného. Na severní straně je ohradní zeď protažena do nepravidelného útvaru reagujícího na klesající terén při severozápadní straně. Všechny tyto konstrukce jsou považovány za již zmíněnou ohradní zeď, vymezující renesanční areál kolem samotné stavby zámku umístěné v jeho severní části. Stěny této obdélné budovy jsou oproti ohradní zdi vybarveny tmavě červenou barvou (viz obr. 2). Rozměry obvodových stěn na plánu (61 × 23,5 lóktů) se shodují s dnešním rozsahem hlavní zámecké budovy. V nepoměru je vzdálenost budovy na kratších stranách od ohradní renesanční zdi. Na východní straně je téměř dvojnásobná než na západní. Této situaci si všiml již Tříška, který soudil, že původně byla stavba o jeden příčný trakt na západě kratší a stavba byla tak původně vůči ohradní zdi symetrická. Teprve později, myšleno zřejmě mezi lety 1572 až 1718, byly přistavěny dva pokoje v každém patře na západní straně.⁹⁾ K tomu nutno poznamenat, že v prostoru sklepení, které se nachází zhruba pod jižní polovinou hlavní zámecké budovy, v současné době nic nenasvědčuje dostavbě západní části. Samozřejmě je možné, že část sklepení mohla být vybudována později. Spíše však byla západní ohradní zeď renesančního areálu posunuta směrem k budově z důvodů nevýhodné terénní si-

8) Plán je uložen pod označením: Celkový plán zámku se zakreslením původního renesančního areálu, nedatováno, SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta. V roce 2011 prošel restaurováním (viz obr. 2, 3, 4, 5).

9) V. Lorenc – K. Tříška, o. c. v pozn. 1, s. 3.

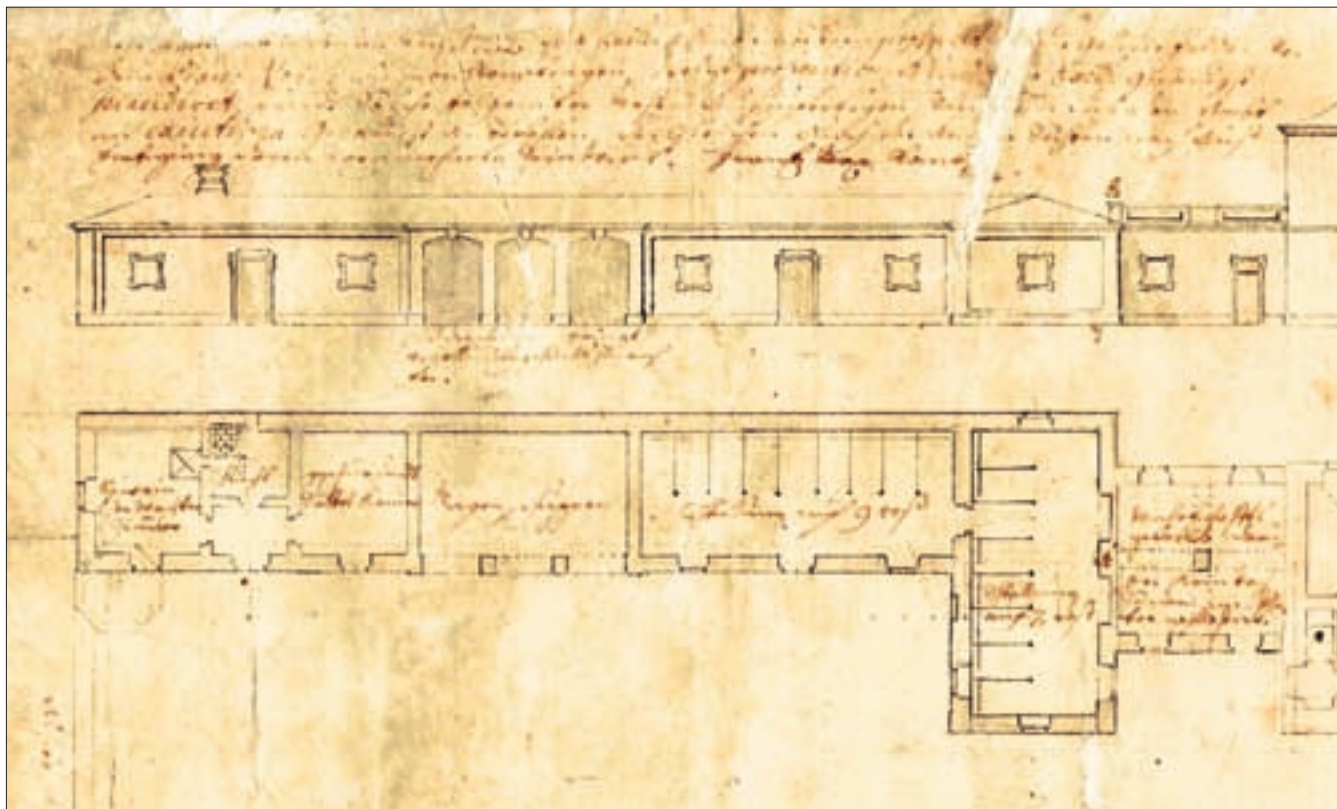

Obr. 4: Krásný Dvůr, detail přízemí západního křídla zámku se zakreslením starších konstrukcí a pohledem na fasádu. Západní křídlo je zachyceno s již zkráceným příčným objektem stáji a upraveným altánem, který je v pohledu na fasádu zobrazen ještě s pochozí terasou. Na severním konci je panská kuchyně, na opačném opět byt. Pod půdorysem je vidět probíhající ohradní zeď renesančního areálu. Psaný text pochází od Kaňky. Celkový plán je uložen SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta.).

tuace. Vraťme se však k půdorysu hlavní budovy. Plán ji zachycuje se zdmi zvýrazněnými tmavší barvou, než jakou mají dostavovaná boční křídla, což by mělo znamenat zaznamenání starších konstrukcí. Základní rozvržení prostor se shoduje s dnešním. Uprostřed je velká příčná síň a po obou stranách jsou vždy čtyři čtvercové místnosti. Všechny prostory jsou zachyceny bez kleneb. Do staršího stavu jsou tmavší linkou provedeny nové úpravy. V některých případech je ovšem stěží rozlišitelné, které linky patří starým konstrukcím a které jsou záznamem požadovaného budoucího stavu. Navíc, vzhledem k dalším přestavbám, kterým byl zámek později vystaven, je dnes obtížné určit, co ze zachycených úprav bylo provedeno a co zůstalo pouze na papíře. Jistotu mohou představovat v archivu dochované specifikace kamenických prací z let 1720 až 1724.¹⁰⁾

10) Všechny tyto práce prováděl kamenický mistr Matěj Segert z Petrohradu, a to, jak je výslovně uvedeno hned v první stavební knize, na základě smlouvy uzavřené s panem stavitelem Kaňkou. Podle první z jeho specifikací, sepsané 31. srpna 1722 a obsahující tedy práce za léta 1720 a 1721 a za prvních osm měsíců roku 1722, byly v tomto období provedeny mimo jiné následující práce: 1 hlavní vchodové dveře. Od nich vlevo proti schodům z kvádrů vyzděné 2 dveřní pilíře ze 3 stran. 1 osazené okenní ostění je z petrohradských kamenů. 9 osazených okenních ostění z kryrských kamenů. 1 dveře v průchodu. 1 dveře v malém kvelbu, tamtéž 2 okna. Dále 2 kusy horních příčných kusů do mřížového okna u tohoto malého kvelbu. 21 stupňů schodů. 2 odpočívadla na schodech z kryrských kamenů. 11 parapetů do schodů po 2 loktech. 4 schodové pilíře, vedoucí kulatě ze sklepa až nahoru, což vynášejí po 108 loktech 432 loktů stejně opracovaných pilířových kamenů, jelikož však k vyrovnání dole byly vzaty cihly, čtvrtina o 108 loktech se odečítá. Nota bene špaletové pilíře jak vpředu do dvora, tak proti vesnici na straně sálu. 7 dvířek ke kamnům a vlašským krbům v horním a prostředním podlaží. Celkem bylo kameníkům v letech 1720–1724

Specifikace nejsou vždy rozepsány po místnostech, nicméně z nich vyplývá, že hlavní vstup od jihu byl opatřen novým ostěním a za vstupem naproti schodům, v západní stěně, byl proražen nový vstup. Z tohoto údaje také plyne, že schodiště zobrazené na plánu za hlavním vstupem v době renovace budovy stálo, a pocházelo tedy ze starší etapy. Takto položenému schodišti by potom odpovídaly i konstrukce dvou vedle sebe položených stěn ve sklepení. Kaňkou navržené nové schodiště bylo v první místnosti západně od jižního vstupu. Právě k tomuto schodišti se vztahuje údaj o 4 schodových pilířích, vedoucích kulatě ze sklepa až nahoru, 2 odpočívadlech, 21 stupňů a 11 parapetech do schodů. Na plánu má skutečně toto schodiště právě takové parametry. V kamenických výčtech se dále dočteme, že všechna okna v horním a prostředním podlaží dostala nové špalety s kamenným ostěním. Tento údaj mimo jiné dokládá, že stavba byla již před touto přestavbou dvoupatrová. Na plánu je také vidět, že při severní straně v obou bočních obvodových stěnách jsou přesunuty okenní otvory z okrajů doprostřed. Tato situace se dochovala pouze u místnosti v severozápadním nároží, kde byl později změněn okenní otvor na vstup v souvislosti s přesunem kaple a vybudováním předsíně. U vstupních otvorů se zdá, že byly ve všech místnostech posunuty do jedné osy, logicky kromě prostoru u schodiště. V jedné místnosti při severní straně je zakresleno topeniště (pec) s příčným trámem vynášejícím dymník, určující umístění kuchyně. Vzhledem k tomu, že hlavní panskou kuchyň přesunul Kaňka do no-

Obr. 5: Krásný Dvůr, detail přízemí západního křídla zámku se zakreslením starších konstrukcí a pohledem na fasádu. Přízemní západní prodloužené křídlo bylo zakresleno do plánu až po změně projektu na jaře 1722. K této změně se vztahuje text v horní části i v půdorysu. Při jižním konci je opět vidět zakončení staré ohradní zdi osmibokým stavením (celkový plán, je uložen SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta.).

vě budovaného západního křídla, jde zřejmě o zachycení staršího kuchyňského prostoru. Na plánu jsou také zachycena ve dvou místnostech topná tělesa.

Jak jsme již uvedli, na plánu nejsou u hlavní budovy, na rozdíl od západního nového křídla, zachyceny klenby. Vzhledem k charakteru dnes zachovaných kleneb lze za jistě renesanční považovat klenby místností 3 (klášterní klenba se čtyřmi půlkruhovými čely a štukovými pruty napodobujícími síťovou klenbu), 8 a 5 (necková klenba s koutovými výsečemi a centrálním štukovým zrcadlem zdobeným v případě prostoru 8 perlovcem – obr. 12), 9 (klášterní klenba s koutovými výsečemi a hranami zvýrazněnými hřebínky, ve vrcholu s kruhovým medailonkem zdobeným na okraji perlovcem a vejčovcem – obr. 13). Renesanční je také zřejmě větší část klenby v místnosti 2, která musela být ovšem, při své severní straně, upravena v souvislosti se zrušením staré kuchyně. Místnosti 4, 6 a 7 mají valené klenby se styčnými trojbokými výsečemi. V případě místností 4 a 7 jsou hrany vytažené do hřebínků. V prostoru 6 je klenba trochu jiného výrazu, jelikož při budování schodiště musela být probourána a po jeho odstranění znovu vyzděna. Vstupní síň (prostor 1) nese stlačenou valenou klenbu, na delších stranách s pravidelně umístěnými trojbokými výsečemi, v rozích koutovými. Na kratších stranách jsou potom nad okny a vstupy výseče pětiboké. Právě tyto pětiboké výseče dokládají Kaňkovy úpravy na severní i jižní straně síně. Podle jedné archivní zprávy byla již v roce 1720 zřízena zámecká věž, do jejíž makovice byla 13. září toho roku vložena pamětní listina, ve které se praví, že za hraběte Františka Josefa Černína „byla roku 1720 tato níže stojící zámecká budova vel-

mi vybourána a pod vedením pana stavitele Kaňky obnovena jako příjemná rezidence.“¹¹⁾

Vzhledem k tomu, že plán prvního patra, zmiňovaný K. Trískou, je v současné době nezvěstný, nemůžeme o jeho případné renesanční podobě říci nic nového než jindřichohradecký archivář.¹²⁾ Vzhledem ke vztahu konstrukcí střední části sklepa k předpokládanému umístění renesančního schodiště ve vstupní síni přízemí lze i tyto považovat za předbarokní.

Tolik k hypotetické podobě staršího stavu zámku. Je pravděpodobné, že ne všechny konstrukce dochované na plánu pocházejí z 60. až 70. let 16. století. V průběhu více jak 130 let od dokončení renesanční „vily“ byly jistě na stavení prováděny nějaké větší či menší stavební zásahy, které nejsme dnes již schopni podchytit.

11) „...diess unterstehende Schloss Gebäud des 1720sten Jahrs sehr ausgebrochen und zue einer annehmlichen Residenz unter Anführung Herrn Baumeisters Kanka renovirt“ (K. Tríska, o. c. v pozn. 1, s. 158, pozn. 3). Tato zpráva byla podle archivního záznamu nalezena v dubnu 1785 při snesení zámecké věžičky a měl ji napsat kancelista Jan Pavel Franck. Samozřejmě, že tato poznámka může být motivována spíše úsilím tehdejšího políra vyzdvihnout své a architektovy zásluhy na přestavbě zámku, než snahou uvést její reálný rozsah.

12) Tríska uvádí, že do sálu v první patře, odpovídajícím rozměry dolní vstupní hale, vpustil Kaňka ze dvou stran dostatek světla šesti okny prolomenými v protilehlých obvodových zdech a vybráním příček otevřel perspektivní průhled reprezentačními pokoji. Za zmínku stojí ještě Trískova zmínka o staré stanové střeše, kterou Kaňka nahradil mansardovou, a atice s oknem, která zakrývala střechu tam, kde měl starý zámeček dvě podkrovní místnosti (K. Tríska, o. c. v pozn. 1, s. 158, 160).

Obr. 6: Krásný Dvůr, pohled od jihu na hlavní budovu zámku s bočními patrovými křídly (všechny snímky J. Záhorka, pokud není uvedeno jinak, foto 10/2009).

BAROKNÍ STAVBA

Nyní se vraťme opět k plánu a pokračujme s jeho pomocí ve sledování přestavby zámku. Jak jsme již uvedli, v roce 1718 si František Josef Černín pozval Františka Maxmiliána Kaňku, který prošel spolu s polírem Pinterem všechny budovy areálu tvrze. Pinter potom zaslal Kaňkovi plány se zaměřením do Prahy, kde na nich architekt pracoval celý rok. Práce na zámku začaly roku 1720 a skončily v roce 1724. Stavbu vedli postupně dva políři, již zmíněný Václav Pinter (od jara 1720 do 19. dubna 1721) a Václav Fuss do konce roku 1724. Pro první dva roky jsou stavební knihy vedeny bez lokalizace jednotlivých prací, teprve od roku 1723 můžeme sledovat postup prací na nových křídlech zámku. Obě křídla máme zachována v půdorysech přízemí, jsou patrová, shodných rozměrů, připojena v pravých úhlech k bočním stěnám hlavní budovy. Obě stavby nevyužívají žádné starší konstrukce ohradní zdi nebo vrátnice. To souviselo zřejmě s oprávněnou opatrností architekta, kdy se kvůli nepředvídatelným statickým poruchám starších konstrukcí raději zakládaly zdi nově, třeba jenom o metr vedle. F. M. Kaňka na konec patrových bočních křidel umístil shodné přízemní čtvercové „altány“, které jsou užší. Architekt zde původně počítal s uzavřením areálu dvěma přízemními příčnými křídly na koncích s náročně pojatou hlavní bránou. Půdorys jedné příčné budovy máme zachycen pouze při východním křídle, což souvisí se změnou projektu v průběhu stavby. O té se dovídáme jednak z účtů ke stavbě, jednak z popisku na plánu, psaného nejspíše Kaňkovou rukou. Z tohoto textu, dnes již špatně čitelného, vyplývá, že základním důvodem pro změnu byl špatný výhled ze zámku směrem k jihu. Tuto skutečnost zjistil hrabě Černín, když – nejspíše na jaře roku 1722 – přijel na rozestavěný zámek a z oken prvního patra mu ve výhledu („do zelených polí“) překázelo buď jedno, nebo již obě čerstvě postavená příčná křídla se stájemí.¹³⁾ Svou úlohu ve změně pro-

jektu zřejmě hrála i Černínova snaha po reprezentativnějším, a tím i větším zámku, spolu s potřebou umístit do vznikající stavby jednotlivé nové funkce, které byly později na plánu vepsány do půdorysu. Hrabě tyto skutečnosti, zřejmě dopisem, také Kaňkovi sdělil. Ten neměl jinou možnost, než kvůli splnění stavebníkova přání nechat zbořit obě příčná křídla a prodloužit podélná patrová, ve formě přízemních budov, až na hranici původního renesančního ohrazení. Jedině tak mohl docílit požadovaného výhledu. Do dnešní doby je právě toto „nastavování“ zámku při bližším pohledu na místě dobře patrné (viz obr. 15a, b, c).

Kaňka tedy vyřízl z plánu část půdorysu se západním příčným křídlem, zkrátil ho na úroveň patrového stavení a doplnil přízemním stavením směrem k jihu až ke staré ohradní zdi. K půdorysu připojil do plánu ještě pohled na dvorní fasádu takto prodlouženého křídla. Východní příčné křídlo ponechal na plánu bez úprav a v popisku uvedl, že bude postaveno jako kopie protilehlého. Do jednotlivých místností západního prodlouženého křídla nakonec ještě vepsal jednotlivé funkce.¹⁴⁾

Oproti dnešnímu stavu na plánu chybí obě příčná kříd-

řečeném plánu patřičné změny provedeny“ (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta).

Nápis umístěný na plánu v levém horním rohu, na několika poškozených místech špatně čitelný, uvádíme v doslovném popisu: „Diese Risse [h]abe ich den 22. Maji. 1722 Ihro Excell. (umb ein beßern prospect [?] die grüne felder von dem Piano Nobile zu haben) vorgetragen, welche proposition Auch I[h]ro Excell. gnädigst placidiret und Solche folgendt Maßen Außszufertigen un[d]t hinaus den Ambt zu executiren Gnädigst anbefohlen, der Gleichen Auch die An[d]ere Seiten nach Außfertigung deren Vorzunehmen Seyen Wirdt. Frantz Max. Kan[ka].“ (viz obr. 4 a 5). Český překlad zní: „Tyto plány jsem 22. května 1721 předložil Jeho Excelenci (aby měla lepší výhled z piana nobile na zelená pole), kterýžto návrh se také Jeho Excelenci nejmilostivěji líbil a následovně nejmilostivěji nařídila jej zhotovit a pak jej poslat úřadu; stejně má být také po jeho zhotovení provedena druhá strana. František Max. Kaňka.“

14) Vepsaná slova znějí směrem od jihu takto: „[.]läus ein thor Wachter Zimmer“ (obydlí vrátného), „Küch[en]“ (kuchyň), „geschür undt Sattel Kammer“ (komora na postroje a sedla), „Wagen schuppen“ (kočárovna), u kočárovny je ještě pod nákresem pohledu na fasádu poznamenáno, „NB die schuppe springt 4 zoll durchgehends hinauf for“ (kočárovna předstupuje o 4 palce), „Shtallung auf 9 roß“ (stáj pro 9 koní), „Shtallung auf 7 roß“ (stáj pro 7 koní), „Wuhrtschaftsgewelb darüber Kein Tach Sondern mit [?] Platen geflastert“ (hospodářský kvelb, nad ním žádná střecha, ale vydlážděn deskami).

13) 17. května 1722 bylo zapláceno 30 krejcarů jako cestovné Adamu Sieglvi z Krásného Dvora, „který na rozkaz p. stavitele Kaňky nesl stavební plán zdejšího zámku do Prahy k řečenému p. staviteli, jenž v něm chtěl udělat změny“; dalších 35 krejcarů dostal Siegl jako stravné, „když pět dní pobýval v Praze, dokud nebylo rozhodnuto a dokud nebyly na

la s pilířovou branou ukončující areál na jihu. Místo nich je tužkou načrtnuta poněkud nejasná konstrukce brány, opatřená dnes již nečitelným nápisem.

Nyní se podívejme podrobněji na půdorys nových křídel. Ve spojení s některými archivními údaji můžeme rekonstruovat jejich předpokládané využití.¹⁵⁾

V přízemí východního patrového křídla byla v první místnosti od severu projektována kaple (viz obr. 3). Oltářní menza byla umístěna při východní zdi, vstup byl prolomen z hlavní budovy přes úzkou předsíň. Do prostoru je tužkou vmalována dřevěná přepážka, oddělující pravděpodobně prostor pro panstvo (tedy oratoř) od prostoru pro služebnictvo a úředníky. Oratoř mohla být myšlena místo v přízemí i v patře, jak naznačují některé archivní údaje. Kaple by tak procházela dvěma podlažími.¹⁶⁾ Za trojramenným schodištěm, které je umístěno vedle kaple, byla menší místnost s kamny, určená jako příležitostný pokoj pro duchovního. Vedle schodiště je, stejně jako dnes, klenutý průjezd. Dále k jihu jsou dvě přibližně stejně velké místnosti, určené jako „oficírský byt“.¹⁷⁾ K bytu patřila ještě kuchyně se záchodem, umístěná na konci chodby. Tato chodba se do nádvoří otvírala třemi půlkruhovými arkádami. Dále následovala část, která se v pramenech jmenuje jako „altán“. Na Kaňkových plánech jde o čtvercový prostor umístěný mezi obytné patrové a přízemní hospodářské křídlo. V interiéru je „altán“ sklenutý na jeden hranolový pilíř, se čtyřmi křížovými klenbami oddělenými pasy. Směrem do nádvoří se altán původně otvíral dvojicí arkád, které jsou však v půdorysu zachyceny pouze u východního křídla. Již Triska uvedl, že oba altány měly mít podle plánů pochozí střechu, přístupnou dveřmi z patra bočních křídel. Takto vzniklé terasy mělo chránit zábradlí.

15) Základními prameny pro poznání stavby zámku v první polovině dvacátých let 18. století jsou, kromě původních plánů, tři stavební knihy, z nichž první obsahuje období od 8. ledna 1720 do 31. srpna 1722, druhá období od 1. září 1722 do 31. srpna 1723 a posléze třetí období od 1. září 1723 do 31. prosince 1724; dohromady tedy pokrývají celý časový úsek let 1720–1724 (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta). Je pravděpodobné, že poslední práce byly prováděny ještě v roce 1725, ne-li dokonce v roce 1726, ale pro tato léta se již žádné stavební účty nedochovaly.

16) V přehledech kamenických prací se uvádí, že byl zhotoven „10 palců silný, 3 1/4 lokte dlouhý a 1 3/4 lokte široký, čistě opracovaný oltářní ká-

Obr. 7: Krásný Dvůr, pohled z 2. patra hlavní budovy na prostor nádvoří. Po stranách vidíme zkrácená příčná stavení bývalých stájí a přízemní křídla uzavřená objekty s mansardovými střechami, mezi kterými je hlavní brána. Od brány potom vybíhá trojice barokních alejí (foto 10/2009).

Obr. 8: Krásný Dvůr, pohled na dvorní fasádu západního patrového bočního křídla. Na jižním konci vidíme bývalý altán navrhovaný původně s pochozí terasou, později zastřešený sedlovou střechou. Zaslepený otvor v patře sloužil jako vstup na terasu. V přízemí bočního křídla vidíme trojici, původně otevřených půlkruhových arkád (foto 10/2009).

Podle záznamu stavebních prací lze soudit, že jistě došlo k vybudování teras se vstupy z pater bočních křídel (tyto vstupy máme dnes dochovány v prostoru podkroví). V případě dlažby na pokrytí teras vše nasvědčuje tomu, že po změně projektu nebyly na terasy vůbec položeny a byly použity na jiném místě.¹⁸⁾

men“, a dále, že v horním podlaží tohoto křídla bylo zhotoveno „1 okenní ostění, vedoucí z oratoře do kaple.“ To by tedy mohlo znamenat, že kaple byla přes dvě patra s panskou oratoří v patře.

17) V pramenech čteme, že bylo uděláno „1 futro u otvoru před pecí v kuchyni oficířského bytu po 18 kr., 4 lokte – 1 zl. 12 kr. Item tamtéž 1 výlevka po 18 kr., 1 1/2 lokte – 27 kr.“

18) V přehledech kamenických prací poprvé figuruje tento prostor při popisu dolního podlaží jako „přistavěný kveľb u oficířského bytu“, kam byly zhotoveny „1 dveře s dvojitými zákopy, v nichž je jedno okénko“, a dále „pilíř, postavený v tomto kveľbu z opracovaných kvádrů, 5 loktů vysoký.“ Při popisu kamenických prací do horního podlaží křídla se altán

Obr. 9: Krásný Dvůr, hlavní zámecká budova, přízemí, pohled na renesanční neckovou klenbu v místnosti č. 8. Uprostřed vidíme štukové zrcadlo, jehož lem je zdoben perloucem. Klenba pochází z renesanční fáze, a vznikla tak zřejmě v letech 1556–1572 (foto 05/2008).

Obr. 10: Krásný Dvůr, hlavní zámecká budova, přízemí, pohled na renesanční klášterní klenbu v místnosti č. 9. Zvýrazněné hřebínky neodpovídají ve vrcholu tvaru klenby. Kruhový medailon s vejcovcem a perloucem je původní, středový tlapatý kříž je dřevěný a je pozůstatek filmových kulís. Nicméně tento prostor sloužil od konce 18. stol. jako kaple (foto 05/2008).

V případě východního křídla se k altánu může vztahovat ještě zpráva z roku 1731, kde se píše, že v altánu toho roku malíř Petr Berger vymaloval 32 větrů podle nákresu jezuitu astronoma z chomutovské koleje. Nelze ovšem vyloučit, že tento údaj se vztahuje k jiné stavbě stojící v areálu zámku.

Jak jsme již uvedli, Kaňka původně počítal s uzavřením nádvoří příčnými budovami (viz obr. 20). Na plánu je zachyceno pouze příčné křídlo na východní straně. Jde o budovu stáji pro 12 koní, jejíž severní stěna, prolomená trojicí shodných oken, kopíruje starou renesanční zeď. Stáje končí konkrétně vykrojenou částí s jednou obytnou místností a drobnou předsíní, což byla světnička pro vrátného.

Také již víme, že někdy z jara roku 1722 stavbu navštívil hrabě František Josef Černín a shledal, že se mu nedostává již zmíněného výhledu do zelených polí. Podle pramenů

objevuje v souvislosti se zřízením „1 dveří vedoucích na altán i s ostěním 1 polovičního okna nad nimi.“ Dále je zmínka o dlažbě na terase: „Zhotovený altán vykazuje na čistých deskách 13 1/2 lokte příčně a 13 1/2 lokte v délce, tedy po 21 kr. 182 lóktů – 63 zl. 42 kr.“ Můžeme se jenom domnívat, že účelem altánů bylo pointovat náročnou zahradní úpravu zamýšlenou, a zčásti zřejmě i realizovanou, na východní straně od zámku. Niž uvedenou zprávu o malbách Petra Bergera uvádí K. Trška, o. c. v pozn. 1, s. 164.

Obr. 11: Krásný Dvůr, západní křídlo, klenutý prostor pod schodištěm sloužící původně nejspíše jako pekárna. Trám vynáší zděný dymník, podlaha je cihelná. Dnes je vstup z drobného prostoru vedle schodiště. Později byl tento prostor přestavěn (foto 05/2008).

je nejpravděpodobnější, že hraběti bránilo ve výhledu zatím pouze západní křídlo, které bylo před dokončením. Právě toto křídlo se po změnách navržených Kaňkou ubouralo a východní se již od počátku stavělo v podobě, jak ho známe dnes.¹⁹⁾ Celý návrh podoby zámku před změnou projektu vidíme nejlépe na plánu s perspektivním pohledem na průčelí zámku s bočními křídly. Protilehlé západní patrové křídlo bylo v rámci barokní symetrie projektováno se shodnými fasádami, včetně otevřených arkád v přízemí. Při pohledu na plán vidíme, že na severním konci byla velká panská kuchyně, po které se zřejmě dochoval prostor chlebové pece, vmáčklý pod podestu schodiště a později předělaný²⁰⁾ (viz obr. 11). Vedle zděného ohniště či pece jsou ješ-

19) Uvnitř půdorysu západního altánu je Kaňkovou rukou napsaný popis, jenž česky znamená (jak jsme již uvedli v poznámce 14) „hospodářský kveľb, nad ním žádná střecha, ale vydlážděn deskami.“ Tato poznámka by znamenala, že západní křídlo bylo zkráceno před svou dostavbou a v souvislosti s tím byl altán na této straně opatřen střechou a dlažba již byla zbytečná. Ve specifikaci kamenických prací sepsané pro období od září 1722 do 31. prosince 1724 se píše, že „ve vedle postavené stáji na 7 koní jsou: 3 okenní ostění [?], 1 ostění předních vchodových dveří s dvojitými záklopy, uvnitř 1 okénko, vykazují stejně jako výše popsané dveře kveľbu po 21 kr. 23 1/2 lokte [?], ítem dveře, vycházející do stáje na 9 koní, která se má nově přistavět.“ Myšleno je východní křídlo. Stejný počet koní byl umístěn i do protilehlého křídla.

20) Ve stavební knize je uvedeno, že bylo vyhotoveno „1 futro k otvoru před

Obr. 12: Krásný Dvůr, hlavní budova, 2. patro. Dvoukřídle dřevěné dveře rámové konstrukce se dvěma vpadlými obdélnými výplněmi na každém křídle. Vnější závěsy jsou z tepaného pocínovaného plechu stylizované do tvaru akantu. Zámek je krabíkový s vystouplým reliéfem akantu (foto 05/2008).

tě znázorněny tři kruhové výlevky a nádrže na vodu.²¹⁾ Dále je nakresleno trojramenné schodiště, průjezd a dva obytné pokoje s kamny, kuchyní a záchody. Tento byt je v popisu prací uváděn také jako byt oficíra stejně jako u protějšího křídla. Z pozdějšího inventáře víme, že šlo pravděpodobně o purkrabího, zatímco v přízemí východního křídla bydlel kontribuční písař. Následuje altán, který je shodný jako u protějšího křídla a již jsme se o něm zmínili. Za „altánem“, směrem k jihu stojí, již zkrácené, příčné stavení koňských stájí pro 7 koní a podélná část pro 9 koní. Dále byla projektována kočárovna se třemi segmentově zaklenutými arkádami vjezdu a křídlo uzavírala na jihu trojprostorová obytná jednotka se střední kuchyní, vytápěnou místností na jedné straně a komorou na postroje na druhé. Tento byt měl sloužit pro hlídače nebo vrátného. Kromě půdorysu je na plánu i pohled na dvorní fasádu západního přízemního křídla. Ta je komponována symetricky na střední vjezd do kočárovny, přičemž stáje i obydlí vrátného mají stejné komponované průčelí, takže obytný účel interiérů lze rozlišit pouze podle komínu vystupujícího ze střechy. Jak vyplývá z Kaňkovy poznámky na plánu, protilehlé (východní) přízemní křídlo mělo být navrženo jako kopie. Proto na plánu

pecí za 18 kr.“.

21) V přehledu kamenických prací jsou uvedeny jako „2 kulaté opracované kameny u výlevek, osazené v panské kuchyni a před kuchyní na chodbě, po 1 zl. 15 kr.“.

Obr. 13: Krásný Dvůr, západní přízemní křídlo, detail druhotně zazděného vstupu mezi oběma stájemi. Kamenné ostění s horními uchy, lemované vystouplým páskem, pochází z barokní etapy a objevuje se u všech vstupů z této etapy, včetně profilace dřevěných zárubní (foto 05/2008).

chybí jeho půdorys. Dnes, i přes pozdější vestavby a změny, můžeme původní rozvrh východního přízemního křídla rekonstruovat poměrně přesně. Směrem od patrového křídla bylo příčné křídlo se stájemi pro 7 koní a podélné křídlo se stájemi pro 9 koní. Za stájemi byly opět dvě samostatné obytné jednotky složené z kuchyně a dvou sousedících prostor.

Na plánu chybí symetricky umístěná a v půdorysu shodná stavení uzavírající nové nádvoří na jižní straně. Místo nich je pouze nezřetelně tužkou naznačena brána. O výstavbě těchto budov bylo zřejmě rozhodnuto až po dokončení stavby západního křídla.²²⁾ Vzápětí mezi nimi byla zřízena pílířová brána, později ještě přestavěná. Obě křídla jsou v interiéru řešena shodně, se střední vstupní předsíní, kuchyní a dvěma místnostmi po stranách (viz obr. 15c).

Všechny místnosti přízemí obou křídel byly zaklenuté, většinou valenou klenbou s pětibokými nestyčnými výsečemi.

Tolik o dějinách výstavby zámku rekonstruovaných podle dochovaného plánu a archivních zpráv. Nyní se již musíme obejít bez původních plánů, neboť, jak jsme již uvedli, půdorys prvního patra se do dnešních časů nedochoval. Rozvržení místností v prvním patře hlavní budovy je dnes téměř shodné s přízemím. V inventáři z roku 1733 (prvním po přestavbě) jsou v prostředním podlaží (tedy prvním patře), bohužel pro všechna tři křídla najednou, vyjmenovány

22) Roku 1724 se ve stavebních knihách píše, že byly udělány ve světnice vrátného 2 okna a v kuchyni 1 okno. To znamená, že nejprve bylo zřízeno okno ve východní stěně a to bylo posléze zrušeno při výstavbě příčného křídla. Dnes po něm zbyla v interiéru později rozšířená segmentová nika. Obě křídla jsou již zmiňována v inventáři z roku 1733.

Obr. 14: Krásný Dvůr, západní křídlo, 2. patro, vestavba do podkroví. Detail dvoukřídlých dveří rámové konstrukce, upadlá pole obsahují vyřezávané okraje boltcového tvaru. Vnější závěsy jsou z pocínovaného plechu, esovitěho tvaru. Zámek je krabicový, s krytem zdobeným rytým ornamentem (foto 05/2008).

tyto funkce: jídelna č. 1, antekamera č. 2, panský retirádní pokoj (Reiterado-Zimmer) č. 3, pokoj paní hraběnky č. 4, kabinet Jeho Excellence č. 5, fraucimor č. 5 [!], pokoje č. 6, 7, 8, biliárový pokoj, pokoj sekretariátu, chodba, komorníkův pokoj, oratoř, kaple (s oltářním obrazem sv. Huberta), pokoj č. 9, pokoj služebnictva, pokoje č. 10, 11, 12, 13. Zdá se, že takto za sebou vyjmenované pokoje nejvíce odpovídají postupu od jižního konce západního křídla, kde byla jídelna. V tomto pořadí by na hlavní sál vycházelo využití jako biliárový pokoj. Patra obou bočních křídel jsou v půdorysu řešena shodně jako přízemí. Při straně do zámeckého nádvoří je chodba, z které se vstupuje do jednotlivých pokojů řazených za sebou (obr. 20).

Druhé patro nad bočními křídly (tedy podkroví střech mansardové konstrukce) nebylo v původním Kaňkově projektu přestavby využito, protože se o něm v inventáři z roku 1733 vůbec nehovoří. Navíc ani není prostřednictvím vikýřů zachyceno na již zmiňovaném perspektivním pohledu na zámek (obr. 20).

Pro hlavní budovu je v druhém patře v inventáři uveden jeden sál, čtyři pokoje a čtyři pokoje mladého panstva. I hlavní budova (tedy severní křídlo) měla tedy ve všech třech podlažích shodné rozvržení místností. Střední sál procházející celou šířkou budovy měl po stranách čtveřici shodných místností přibližně čtvercového půdorysu. Původně byly místnosti propojeny dveřmi umístěnými v jedné ose.²³⁾

Pro úplnost dodejme ještě jména dalších hlavních řemeslnických mistrů pracujících na stavbě zámku. Většinou měli jednotliví mistři smlouvy s F. M. Kaňkou, který jim vyplácel mzdu.

V čele tesařů stál po celou dobu tesařský mistr Antonín Fränckhl.²⁴⁾

Pokryvačské práce vykonával zpočátku pokrývačský mistr Jiří Zwitterich, poté však, zřejmě již od roku 1721, Hans Schlesinger, pokrývačský mistr z Klučku.²⁵⁾

Naprostou většinu zámečnických prací vykonal zámečnický mistr z Petrohradu Vavřinec Sobitschka, pouze okenní mříže byly zčásti dílem nejdeckého zámečnicka Kryštofa Sigerta a některé drobnější práce odvedl Kryštof Štab, zámečnický mistr z Vroutku.²⁶⁾

Při odvádění truhlářských prací se vystřídali dva mistři. V roce 1720 většinu truhlářských prací provedl na základě smlouvy s Kaňkou petrohradský truhlář Ondřej Weydisch, od roku 1721 Ferdinand Schrautzer z Bušovic, jenž pro zámek pracoval i v následujících letech až do roku 1724.²⁷⁾

Klempířské práce vykonal pražský klempíř Jiří Matyáš Hassauer.²⁸⁾

Za malířské práce bylo zapláceno pouze 109 zl. 30 kr., z toho 100 zl. obdržel roku 1722 pražský malíř František Josef Richter za štafírování rámu pro obrazy koní a psů

23) Pro úplnost musíme uvést ještě inventář přízemí. I zde jsou pokoje řazeny za sebou pro všechna tři křídla najednou. Tentokrát se zdá, že se při vyjmenování místností postupovalo opačně, tedy od jižního konce východního křídla. Pod nadpisem „dolní podlaží“ jsou vyjmenovány tyto místnosti: oficířský pokoj, vedlejší pokoj, pokoj duchovního, modře vymalovaný pokoj, zelený pokoj, červený pokojík, štolbův pokoj, stará kancelář, kuchyň, prádelna, šaty ke komediím, byt klíčnice, faciada, pod správou purkrabího, pod správou kontribučenského písaře, byt nočního hlídače, byt vrátného, prádelna, kůlna na vozy, lednice, pivní sklep, postroje pro koně, sládkův byt, sladovna a pivovar, bednárna, poplužní dvůr (viz obr. 16). I v případě přízemí je nesnadné některým funkcím přiřadit jednotlivé prostory (NA, Fideikomisní spisy [dále Fdk], kart. 1173).

24) Např. v září 1722 tesaři pracovali „na zdvihání a laťování a pak na pokrývání šindelem nově postavené střeje pravého křídla.“ Z jiných údajů víme, že hlavní budova s patrovými bočními křídly byla pokryta taškami, kdežto ostatní šindelem, barveným na červeně. Celkem dostali tesaři zapláceno 1255 zl. 49 kr.

25) Pokryvačům bylo za jejich práci zapláceno celkem 82 zl. 48 kr. Šlo o poměrně nevelkou částku, což je pochopitelné, protože většinou byly budovy pokrývány šindelem, což byla práce, kterou prováděli tesaři.

26) Zámečníci obdrželi za svou práci celkem 1452 zl. 6 kr. Sobitschka byl placen na základě smlouvy, kterou s ním dne 30. dubna 1720 uzavřel František Maxmilián Kaňka. V roce 1720 mu bylo „za 6 pocínovaných dveřních kování do prostředního podlaží po 8 zl. a 15 pocínovaných kování okenních rámu po 3 zl. 15 kr.“ zapláceno 96 zl. 45 kr. V roce 1721 pak Sobitschka dostal rovněž na základě smlouvy s Kaňkou 136 zl. „za 17 pocínovaných dveřních kování do prostředního a horního podlaží“ a dále 107 zl. 15 kr. „za 7 kusů okenních rámu do dolního, 6 do prostředního a 20 do horního podlaží.“

27) Truhláři dostali celkem v letech 1720–1724 zapláceno celkem 915 zl. 48 kr., v čemž je obsažena i platba Weydischovi „za zhotovené 4 podlahy do 4 pokojů, 9 dubových dveří a 15 dubových okenních rámu, každý se 4 křídly, jakož i za obložení 6 dveřních ostění.“ Za truhlářskými pracemi jsou ve stavebních knihách zapsány nevelké hodinářské práce, prováděné pouze v roce 1720, kdy bylo zapláceno 20 zl. petrohradskému hodináři Jiřímu Halberovi, který opravil a doplnil „staré hodiny, jež dříve stály na starém zámečku v Blšanech a z větší části byly nepoužitelné“, a osadil je v Krásném Dvoře „na nově postavené zámecké věži.“

28) Klempířům bylo celkem zapláceno 170 zl. 12 kr. za pokrytí nové věže, k jejímuž pokrytí bylo zapotřebí 10 soudků 141 tabulí nejdeckého křížového plechu; kromě toho Hassauer na tuto věž udělal makovici a dva hodinové ciferníky.

Obr. 15: Krásný Dvůr, vývoj stavby zámku od pol. 16. stol. do konce 20. let 18. stol.: a – rekonstrukci předpokládané podoby renesanční stavby zobrazené bez kleneb, s ohradní zdí, jak je zachycena na barokním plánu z roku 1718; b – první Kaňkův návrh, kdy byla ke starší hlavní budově přistavěna boční patrová křídla a přízemní příčná stavení stáji (srovnej také obr. 23). Tato křídla zřejmě nebyla před změnou projektu zcela dokončena; c – konečný stav po změně projektu, provedené někdy na jaře roku 1722. Obě příčná křídla byla zkrácena na úroveň patrových a celek prodloužen na obou stranách o přízemní stavení uzavřené na jihu dvěma protilehlými budovami, mezi kterými byla vystavěna hlavní brána. Takto vypadal zámek po roce 1727 (kresba L. Chotěborská).

a zbývajících 9 zl. 30 kr. bylo roku 1720 zapláceno kadaňskému malíři Jaroslavu Daißignetrovi za pomalování obou ciferníků věžních hodin.

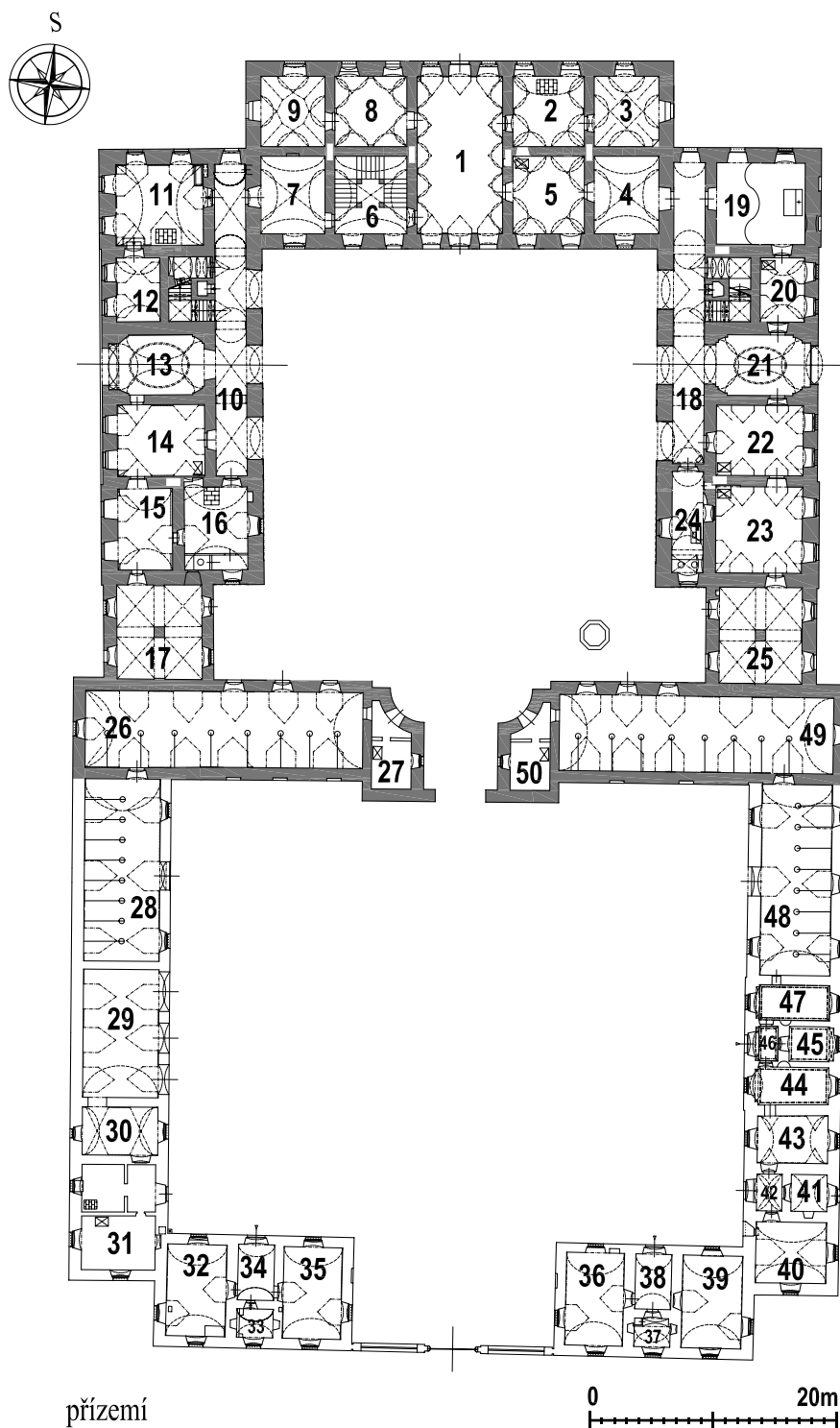
Ještě menší částka než na malířské práce byla vynaložena na práce natěračské. Šlo ve směr o natírání střechy zámku červenou barvou, za což dostal Ferdinand Wagner, horní mlynář z Hluban, v roce 1720 částku 6 zl. 24 kr. a v roce 1723 ještě 8 zl. 38 kr.

Kovářské práce odváděli buškovický kovář Jakub Krettner, krásnodvorský kovář Johann Würckner a blšanský kovář Friedrich Körner; jednoznačně největší rozsah měly přitom práce odváděné Würcknerem.²⁹⁾

Sklenářské práce odváděl v roce 1720 sklenář František Josef Schneyder, poddaný z Rabštejna, v letech 1721 a 1722 za tecký sklenářský mistr Johann Ritschl a od roku 1722 do roku 1724 nejdecký poddanský sklenář František Antonín Ullmann a v menší míře sklenář Johann Sommer z Hluban.³⁰⁾

Konečně kamnářské práce vykonávali dva kamnáři z Vroutku, totiž Tomáš Hallasch a Johann Ernst Hilbert.³¹⁾

Pokud se týká vnější podoby barokní přestavby zámku, tu máme zčásti zachovánu na nedatovaném plánu, o kterém jsme již mluvili na začátku.³²⁾ Plán je nakreslen jako pohled na dvorní

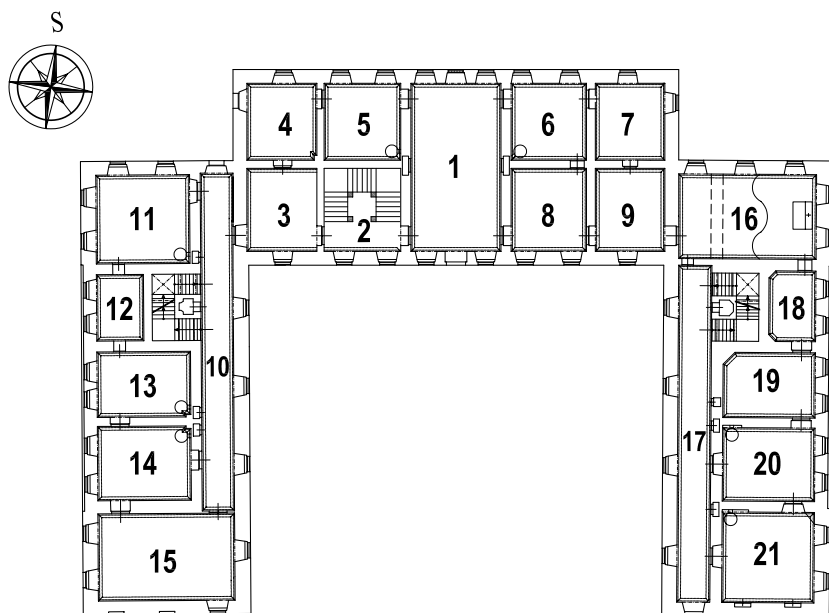
Obr. 16: Krásný Dvůr, půdorys přízemí, předpokládaná podoba v roce 1733 zobrazená spolu s původními příčnými křídly stájí. Rekonstruované rozmístění jednotlivých funkcí podle inventáře z téhož roku: prostor 1 – „stara kancelář“, 2 – „červený“ pokoj, 3 – „zelený“ pokoj, 4 – modře vymalovaný pokoj, 5 – štolbův pokoj, 6 – schodiště spojující všechna podlaží, 7 – pokoj (byť klíčnice? šaty ke komediím?), 8 – pokoj (byť klíčnice? šaty ke komediím?), 9 – (byť klíčnice? šaty ke komediím? pod správou purkrabího?), 11, 12 – kuchyň s prádelnou, 13 – průjezd, 14 až 17 – pod správou purkrabího a kontribučenského písaře, 19 – kaple, 20 – pokoj duchovního, 21 – průjezd, 22 – vedlejší pokoj, 23 a 24 – oficířský pokoj, 25 – kvelb, 26 – stáje pro 9 koní, 27 – světnička vrátného, 28 – stáje pro 7 koní, 29 – kůlna na vozy, 30 – komora na sedla a postroje pro koně, 31 – byt vrátného (prádelna?), 32 až 35 – byt vrátného, 36 až 39 – byt nočního hlídače, 40 až 43 – byt, 44 až 47 – byt, 48 – stáj pro 7 koní, 49 – stáj pro 9 koní, 50 – světnička nočního hlídače. Inventář z roku 1777: 2 a 3 – cukrárna, 4 – oficířský pokoj, 5, 9, 8 – pokoje, 7 – kvelb na ryby a vitkuálie, 11 – panská kuchyň, 12 – kuchyňský kvelb, 14, 15, 16, 17 – byt důchodního, 19 a 20 – kaple a sakristie (s oltářním obrazem sv. Huberta) 22 až 25 – pokoje, 40 – prádelna? 41 až 43 – u nabíječů pušek. Inventář z roku 1845: 2 a 3 – cukrárna s komorou, 7, 11, 12 – kuchyň, spíš a kvelb, 14 až 16 – kancelář s bytem důchodního, 17 – čeledník?, 19 – kaple, 20 – oratoř, 22 až 25 – obydlí správce, 32 až 35 – sluha, 36 až 39 – vrátný.

29) Kováři dostali dohromady celkem 327 zl. 4 kr.

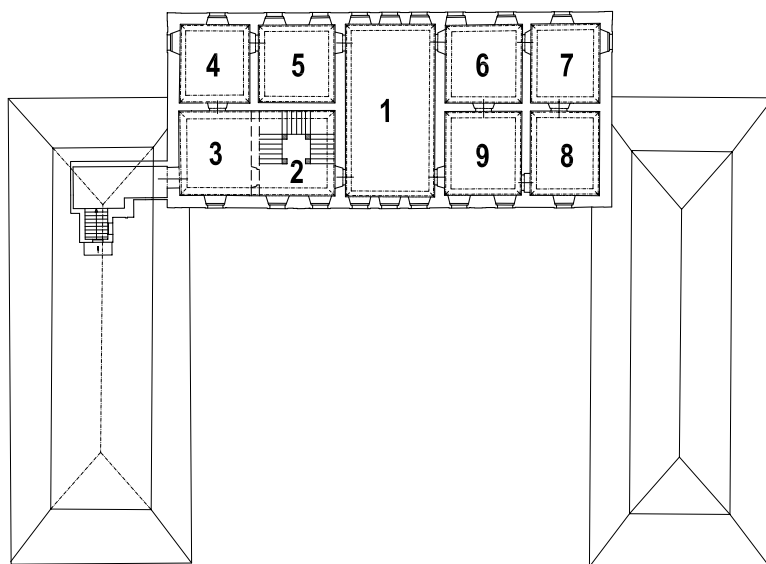
30) Sklenáři obdrželi za svou práci v letech 1720–1724 celkem 388 zl. 57 kr.

31) Kamnářům bylo od roku 1720 do 1714 celkem vyplaceno 341 zl. Zbývajících náklady na stavbu zámku v letech 1720–1724 tvořily platby nádeníkům (1455 zl. 6 kr.) a výdaje za materiál (5308 zl. 27 kr.), dovoz materiálu (1131 zl. 25 kr.) a potahy (403 zl. 57 kr.). Podrobné přehledy rozpočtů a jednotlivých odměn ve svém článku přináší K. Tríska, o. c. v pozn. 1. Mimo jiné spočetl, že téměř 75% celkových nákladů tvořily mzdy, zbytek byl vynaložen na materiál.

32) Plán je nakreslen na papíře o velikosti 50 × 34,5 cm, perem, lavírovaný, po třech stranách rámovaný dvojitou linkou, která při spodním okraji chybí, což svědčí o dodatečném odstranění spodního pruhu papíru. Plán je uložen v SOA Třeboň, pobočka Jind-

1. patro

2. patro

Obr. 17: Krásný Dvůr; půdorys 1. a 2. patra, předpokládaná podoba v roce 1733. Inventář k témuž roku pro 1. patro: pokoj 1 – biliárový pokoj?, 2 – schodiště, 3 – fraucimor?, 4 – kabinet Jeho Excellence, 5, 6 – pokoje, 7 – komorníkův pokoj?, 8 – pokoj sekretariátu, 9 – oratoř, 10 – chodba, 11 – pokoj paní hraběnky, 13 – panský retirádní pokoj (Reiterado-Zimmer), 14 – antekamera?, 15 – jídelna, 16 – kaple, 17 – chodba, 18 – pokoj služebnictva, 19 až 21 – pokoje. V inventáři z roku 1777 je jediná větší změna přesunutí jídelny do místnosti 1. Inventář z roku 1733 pro 2. patro: pokoj č. 1 – sál, 2 – schodiště, 3 až 5 – byt mladého panstva, 6 až 9 – pokoje. V inventáři z roku 1777 jsou již zachyceny pokoje v podkroví bočních křídel a pokoje v hlavní budově jsou rozděleny na pokoje mladé komtesy a pokoje mladého pana hraběte.

fasádu hlavní budovy ve spojení s ptačím pohledem na obě boční křídla, altány a příčná stavení s konkávně vykrojenou branou uzavírající nádvoří (obr. 20, 21). Zachycuje tedy zámek v první fázi navrhované F. M. Kaňkou, který plán také nakreslil.³³⁾ Kaňka navrhl u hlavní budovy osově syme-

trickou fasádu, se středním pětiosým rizalitem, jež svým formálním rozvrhem neodpovídala zachovanému renesančnímu interiéru. Poslední dvě okrajní osy totiž v interiéru nepatří k jedné místnosti, ale mezi okny je příčka. Všechna okna přízemí a druhého patra mají kamenná ostění se čtyřmi uchy. Okna patra mají místo dolních uší parapet a v rizalitu jednoduché frontony. Ve střední ose přízemí je obdélný vstup s trojúhelnou supraportou. V rozsahu rizalitu nad korunní římsou vyrůstala atika se středním štítem zakončeným trojúhelným tympanonem, nad kterým byla ještě věžička s hodinami a cimbálem. Okraje atiky zdobila dvojice kamenných váz. Z patrových bočních křídel jsou vidět pouze mansardové střechy vždy s jedním komínem při jižním konci. Kratší průčelí jsou zachycena s obdélnými vstupy na pochozí terasy altánů. Příčná křídla obsahující uvnitř stáje a světnici pro vrátného se uplatňují jižní fasádou s trojicí čtvercových oken s uchy, podle půdorysu měla být tato okna slepá. Plán nevykazuje žádné úpravy a zřejmě sloužil k představení projektu stavebníkovi. V našem prostředí jde pro toto období o výjimečný příklad takto podaného architektonického návrhu. Perspektivní pohledy máme ve větší míře dochovány až v pozdním baroku.

Stavba podle Kaňkova jednou pozměněného návrhu byla úplně dokončena až roku 1727. Hned po skončení hlavních prací na zámku, přesněji v roce 1725, došlo k úpravám okolí. V roce 1731 byla postavena kamenná brána při vchodu do parku a v roce 1735 fíkovna, jinde také jmenovaná jako ananasárna. 6. března 1733 umírá ve Vídni František Josef hrabě Černín

a je sepsán inventář, který jsme již představili výše. Tímto se prakticky uzavřela první barokní etapa, která vtiskla zámeckému areálu podobu, jež se v základních hmotách zachovala do dnešní doby.

Někdy mezi lety 1732–1777 došlo s největší pravděpodobností k vestavbě šesti místností do prostoru podkro-

říchův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta (viz obr. 20).
33) O architektonické tvorbě a životě F. M. Kaňky podali nejobsáhlejší informace P. Macek – P. Vlček – P. Zahradník, František Maxmilián Kaň-

ka, „in regno Bohemiae aedilis famosissimus“ Umění XXXX, 1992, s. 180–227.

Obr. 18: Krásný Dvůr, západní patrové křídlo, mezipatro při podestě schodiště z přízemí do patra. Detail jediného dochovaného okna pocházejícího z první barokní fáze (1720–1727). Jednoduché čtyřkřídlové okno s pevným křížovým dělením je zasklené skleněnými šestiúhelníky do olova, zpevněného kovanými nosníky. Rámy mají rohové pásky, závěsy jsou vnější. Křídla jsou přichycena třemi oboustrannými obrtlíky (foto 05/2008).

ví mansardových střech v obou bočních křídlech. Při vstupu do místností byly použity dřevěné zárubně s uchy a vystouplým vnějším páskem. Dveře mají již výplně s okraji řezanými na základě rokaje. Tyto prostory byly osvětleny novými vikýři a sloužily služebnictvu nebo úředníkům. Tato úprava nemá přímou oporu v archivních pramenech.

KLASICISTNÍ PŘESTAVBA

V letech 1783–1793, za Jana Rudolfa hraběte Černína, došlo k přestavbě zámeckého areálu, související s vybudováním přilehlého rozsáhlého parku, a tím i zvýšeným počtem pobytů hraběcí rodiny a jejich hostů.³⁴⁾ Stavební práce za-

34) První informace o zamýšlených stavebních akcích pocházejí z konce roku 1781. Ve zprávě černínskému hospodářskému úřadu z 30. prosince se uvádí, že hraběti byl odeslán jednak půdorysný plán středního zámeckého traktu spolu s pohledem na jeho průčelí, jednak „*nový ná-kres*.“ Tehdejší důchodní se obával, že provedení plánu bude velmi nákladné, a naléhal na inspektora černínských statků Dominika Wolfa, aby celou věc hraběti rozmluvil, jelikož pro občasný krátký pobyt vrchnosti v Krásném Dvoře zámek vystačí. Zároveň se však v této zprávě

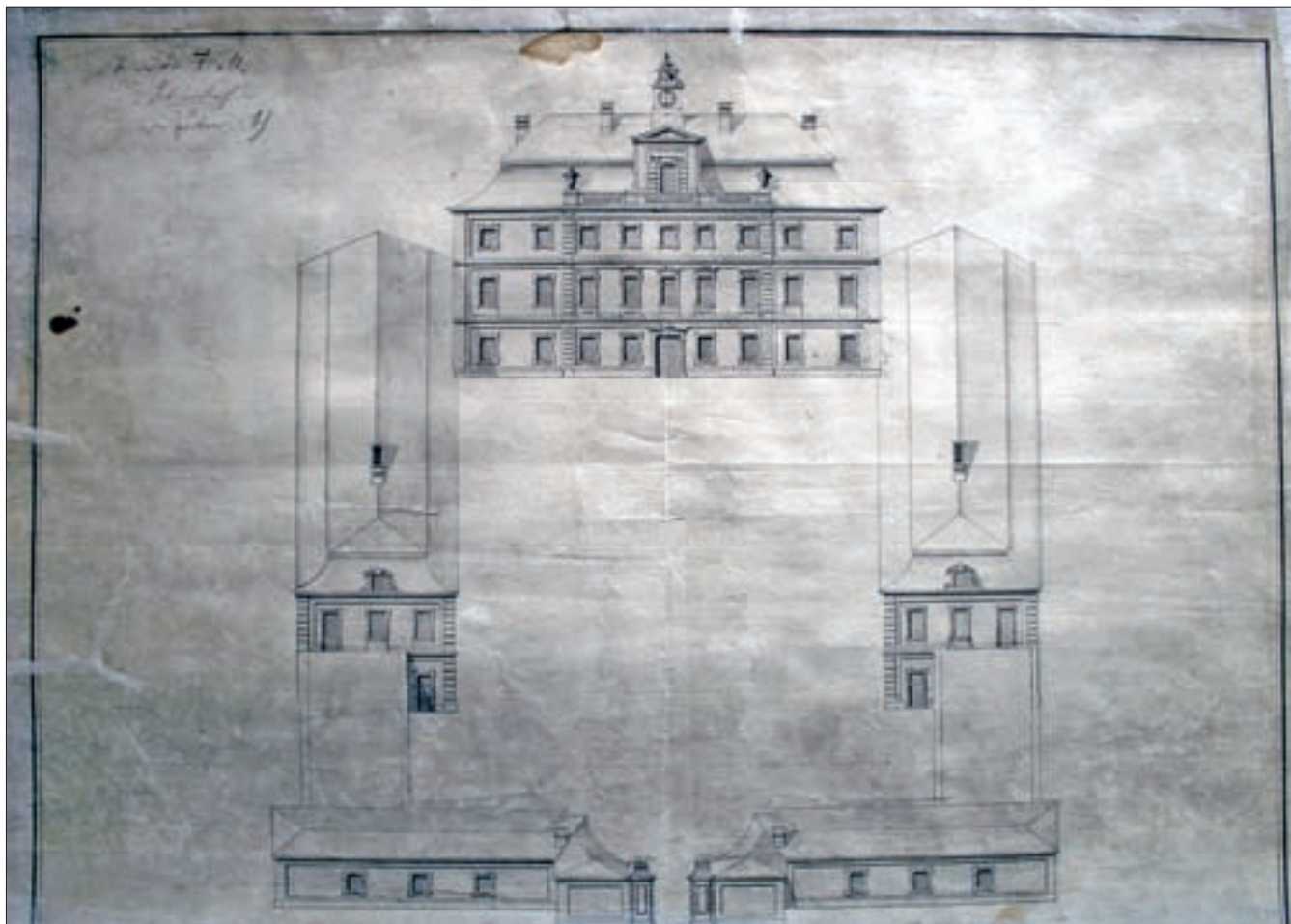

Obr. 19: Krásný Dvůr, západní křídlo, přízemí. Detail mřížky z pozinkovaného plechu, kryjící výdech ventilace protiletického krytu umístěného ve sklepení. Systém vyrobila německá firma Mannesmann ve 30. letech 20. stol. (foto 05/2008).

čaly stržením komína, střechy a stropu nad kaplí, přilehlou chodbou a kabinetem. Tato část byla upravována i později, takže není jasné, jak přesně tyto úpravy vypadaly. Při přestavbě byly nahrazeny všechny výplně okenních otvorů na obou fasádách hlavní budovy a obou bočních křídel. Byla instalována dvojité okna s vnějšími okennicemi. Okenní otvory prvního patra hlavní i bočních budov dostaly nový tvar ostění. Na jižní průčelí hlavní budovy byla přidána jedna okenní osa do každé z krajních místností ve všech patrech, takže tato fasáda má o dvě okenní osy víc než severní fasáda, kde k této úpravě nedošlo. Byla snesena věžička s hodinami a vystavěna nová jiného tvaru. Před jižní průčelí hlavní budovy bylo postaveno trojramenné schodiště, které umožňovalo přímou komunikaci do prostorů 1. patra. V té souvislosti bylo také zrušeno původní Kaňkovo schodiště v místnosti na západní straně od středního sálu. Zanedlouho bylo postaveno i druhé nové schodiště, na severní straně hlavní budovy. To mělo mimo jiné zprostředkovat komunikaci do formálně upravené zahrady.³⁵⁾ K západní fasádě hlavní budovy byl přistavěn obdélný přístavek jdoucí přes obě patra, jenž umožňoval komunikaci mezi západním bočním křídlem a hlavní budovou. Byla také změněna hlavní brána na jižním konci areálu, která dostala dnešní podobu. V přízemí obou bočních křídel byly zazdě-

vě upozorňovalo na to, že kdyby zámecká kaple zůstala v dosavadním stavu, nepojme více lidí než rodinu majitele panství (K. Tríska, o. c. v pozn. 1, s. 164–165). Nakonec bylo za přestavbu zámku (spolu s jízdnou a parkem) v letech 1783–1790 zaplacen celkem 24 949 zl., přičemž největší část šla na vnitřní vybavení, tedy práce truhlářské, tapetářské, zámečnické, malířské atd.; vyúčtování za závěrečná tři léta 1791–1793 se bohužel nedochovalo (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta).

35) Před stavbou nových schodů poslal 30. září 1791 vrchní úředník Johann Georg John hraběti požadovaný „*plán a rozpočet ke stavbě nových schodů na venkovní hlavní straně zámku*“, přičemž se dotazoval, „*zda by se při stavbě schodů neměla zároveň také na celé hlavní straně zámku zeď natřít velmi tenkým nátěrem žluté barvy*“; náklady na to by i s bílým vápnem podle zednického mistra činily jen asi 50 zl. a bylo by to výhodné proto, „*jelikož pouhé nabílení nevydrží a seškrabání žluté barvy by bylo s ohledem na k tomu potřebné lešení dražší*“ (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta).

Obr. 20: Krásný Dvůr, druhý dochovaný barokní plán zachycuje zámek v první fázi navrhované F. M. Kaňkou, který plán také nakreslil. Vidíme pohled na dvorní fasádu hlavní budovy ve spojení s ptačím pohledem na obě boční křídla, altány a příčná stavení s konkávně vykrojenou branou uzavírající nádvoří. Z patrových bočních křídel jsou vidět pouze mansardové střechy s jedním komínem. Kratší průčelí jsou zachycena s obdélnými vstupy na pochozí terasy altánů. Příčná křídla měla obsahovat stáje a světnici pro vrátného. Výkres nevykazuje, kromě zkrácení dolní části, žádné úpravy a zřejmě sloužil jako předváděcí pro stavebníka. Plán je nakreslen na papíře o velikosti 50 x 34,5 cm, perem, lavírovaný, po třech stranách rámovaný dvojitou linkou, která při spodním okraji chybí (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Velkostatek Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta).

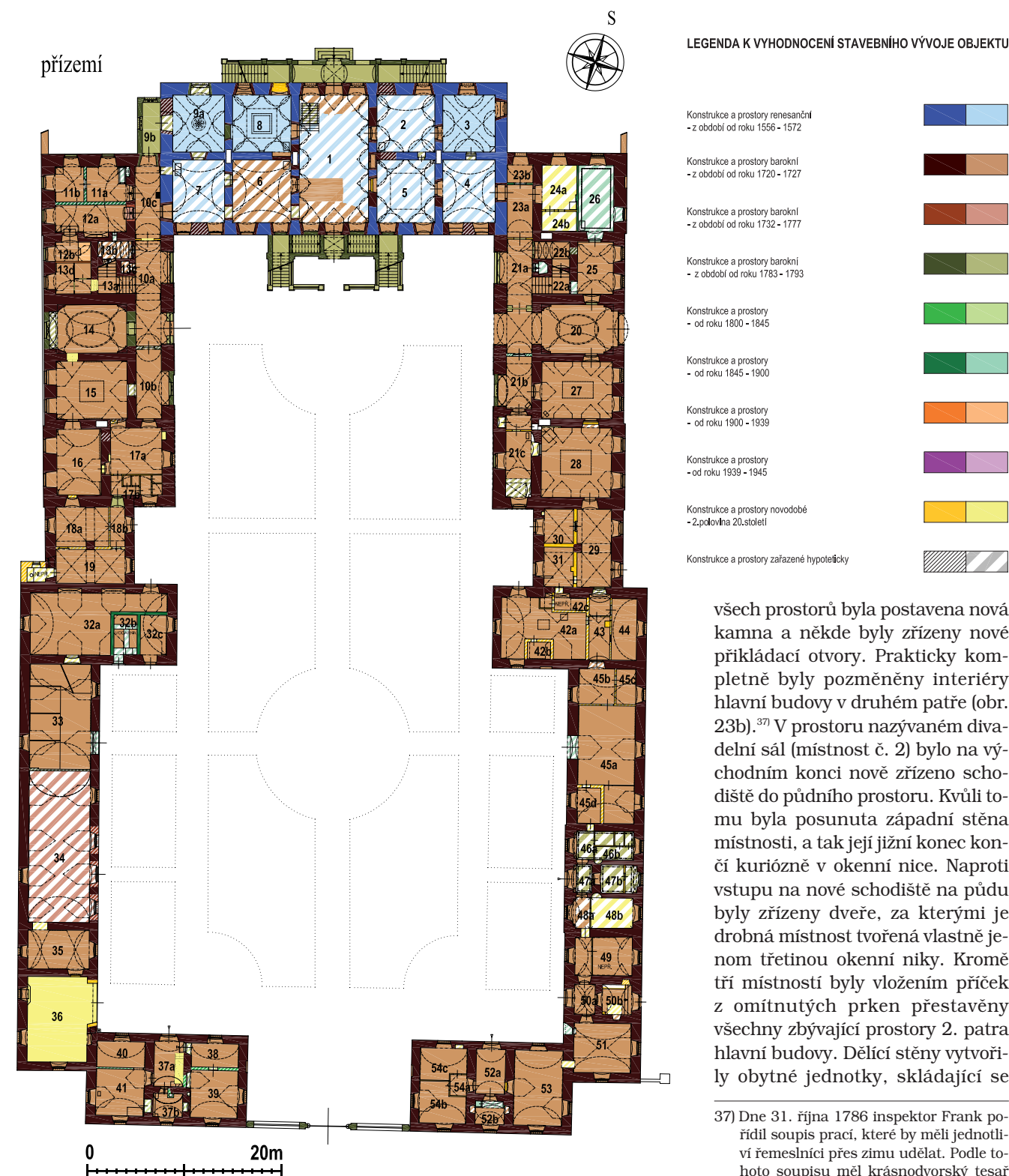
ny půlkruhové arkády, kromě průjezdu ve východním křídle, který umožňoval vjezd do zahrady.³⁶⁾ Většinu těchto přestaveb vedl černínský polír Leopold Drechsler.

Pokud se týká prvního patra, i zde došlo k řadě úprav (obr. 23a). V hlavní budově byl rozdělen ústřední sál na dvě místnosti propojené vstupem (místnosti č. 1 a 5). V této souvislosti byl rozšířen i vstup na jižní schodiště. Zrušením příčky v 1. patře jihozápadní části hlavní budovy vznikl velký sál, nazývaný v pramenech hudební salón (prostor č. 2). V severovýchodním koutě byla zřízena knihovna s krbem (místnost č. 7). V západním křídle vznikla vložení příčky úzká koupelna a s tím související přiléhající dámská

36) K. Tříška, o. c. v pozn. 1, s. 165.

Obr. 21: Krásný Dvůr, detail jižní fasády hlavní zámecké budovy na barokním plánu. (srov. obr. 20).

Obr. 22: Krásný Dvůr, zaměření současného stavu, půdorys přízemí se zakreslením stavebního vývoje. Na plánu vidíme hlavní budovu s převážnou většinou před barokních konstrukcí, ke kterým v letech 1783–1793 přibyla dvojice venkovních schodišť. Do prostoru 9a byla přenesena kaple, která byla umístěna v prostorech 23a, b, 24a, b, a 26. Do prostoru 12b byl vestavěn kotel, který vhněl teplý vzduch do 8 prostorů na zámku. Další úpravy pochází již většinou z 2. pol. 20. stol. (kresba L. Chotěborská).

ložnice (místnost č. 16). V protilehlém křídle byla na severním konci zřízena velká jídelna s krbem, což nejspíše znamenalo zrušení předpokládané oratoře kaple a její přesunutí na jiné místo zámku (prostor č. 20). Na jižním konci chodby patra západního křídla byla zřízena nová koupelna, přístupná nově proraženým vstupem (místnost 18c). Do

všech prostorů byla postavena nová kamna a někde byly zřízeny nové příkladací otvory. Prakticky kompletně byly pozměněny interiéry hlavní budovy v druhém patře (obr. 23b).³⁷⁾ V prostoru nazývaném divadelní sál (místnost č. 2) bylo na východním konci nově zřízeno schodiště do půdního prostoru. Kvůli tomu byla posunuta západní stěna místnosti, a tak její jižní konec končí kuriózně v okenní nise. Naproti vstupu na nové schodiště na půdu byly zřízeny dveře, za kterými je drobná místnost tvořená vlastně jenom třetinou okenní niky. Kromě tří místností byly vloženy přiček z omítnutých prken přestavěny všechny zbývající prostory 2. patra hlavní budovy. Dělicí stěny vytvořily obytné jednotky, skládající se

37) Dne 31. října 1786 inspektor Frank pořídil soupis prací, které by měli jednotliví řemeslníci přes zimu udělat. Podle tohoto soupisu měl krásnodvorský tesař vykonat drobné práce ve druhém dětském pokoji, v kabinetu hraběte, v divadelním sále (zde měl „v levém koutě od vchodu zřídit schody na půdu“), v předpokojí prvního apartmánu (tu měl za úkol „postavit z fošen dělicí stěny se dveřmi a oválnými okny“), v pokoji prvního apartmánu, v kabinetu druhého apartmánu (zde měl rovněž „postavit z fošen dělicí stěny se dveřmi a oválnými okny“), v předpokojí třetího apartmánu (obdobné dělicí stěny) a v předpokojí čtvrtého apartmánu (v této místnosti „měl uprostřed po délce postavit z fošen dělicí stěnu se 2 dvojími dveřmi a na udaném místě dvě úzké příčné stěny s jedním malými dveřmi“) (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta).

z předpokoje, pokoje, koupelny a záchodu. Střední příčný sál byl rozdělen na čtyři větší a dvě menší místnosti. Toto patro sloužilo k bydlení mladších členů hraběcí rodiny a zřejmě i pro pobyty méně významných hostů. Místnosti byly standardně vybaveny látkovými tapetami a ornamentální malovanou výzdobou.

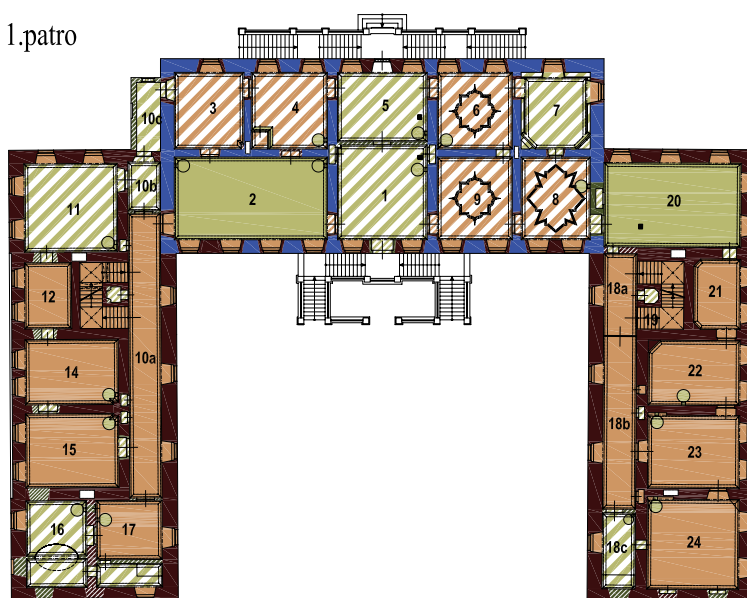
19. A 20. STOLETÍ

V průběhu celého 19. století docházelo k řadě drobnějších zásahů do celého zámeckého areálu, z nichž se vymyká postavení nové oranžerie v roce 1812 na východní straně od zámku a stavba nové jízďárny v roce 1871. Dále stojí za zmínku stavba nové studny, provedená v roce 1865 u rohu koňské stáje, se kterou souvisí i pozdější vestavba pumpy v interiéru (prostor 32b, c).³⁸⁾ V přízemí západního patrového křídla došlo k rozdělení bývalé panské kuchyně na tři prostory (prostory 11a, b a 12a). S tím souvisí zřízení teplovzdušného topení celkem pro 8 místností s centrálním kotlem umístěným v přízemí vedle kuchyně (prostor 12b).³⁹⁾

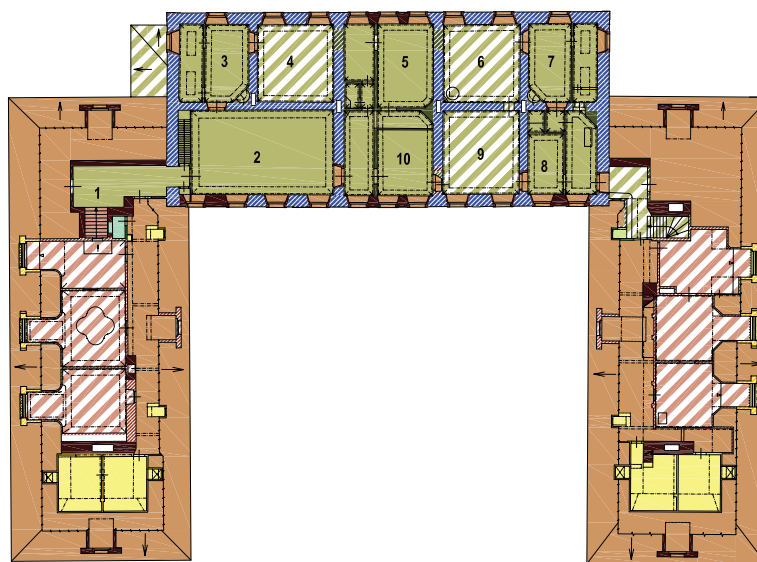
V letech 1939–1945 byl zámek i s právem lovu na okolních pozemcích pronajat jako letní sídlo říšského ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa.⁴⁰⁾ Z tohoto období pochází povinná úprava sklepa na protiletický kryt, která se projevila instalováním těžkých železných dveří a mřížkou kryjící ventilaci (obr. 19).

Pro období po roce 1945 se příznačně dochovalo nejméně archivních pramenů. Po konfiskaci velkostatku, do kterého patřil i zámecký areál, jej Ministerstvo zemědělství

1. patro

2. patro a podkroví

Obr. 23: Krásný Dvůr; zaměření současného stavu, půdorys 1. a 2. patra se zakreslením stavebního vývoje: v 1. patře došlo v letech 1783–1793 ke zrušení starého schodiště a příčky, a byl tak vytvořen velký sál (prostor 2). Naopak byl rozdělen příčný sál na dvě místnosti (prostor 1 a 5). Zrušením kaple byla vytvořena jídelna (prostor 20). Na jižním konci západního křídla byly naopak místo předpokládané jídelny vytvořeny pokoje s koupelnou (prostor 16 a 17); v druhém patře došlo nejprve k vestavbě šesti pokojů do podkroví bočních křídel (někdy mezi rokem 1732–1777). V klasicistní etapě byly vestavbou dřevěných stěn vytvořeny pokoje s příslušenstvím v hlavní budově. V 2. pol. 20. stol. přibýly ještě depozitáře na jižních koncích bočních křídel (kresba L. Chotěborská).

38) Dne 31. ledna 1865 hrabě Eugen Černín schválil, „že v rohu u koňské stáje v mém krásnodvorském zámku smí být zřízena studna, čímž by časem mohlo odpadnout udržování stávajícího vodovodu.“ Stavba této studny měla stát 271 zl. V dalším výnosu z 20. února 1865 pak hrabě přikazoval, aby se s touto prací ihned započalo (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta).

39) Roku 1932 zemřel hrabě František Czernin jako bezdětný; před svou smrtí však adoptoval svého prasynovce Eugena Czernina-Morzina, jenž tak po něm zdědil i Krásný Dvůr. Ze dne 8. února 1936 pochází stručný popis zámku, parku a lesa, ve kterém se o vlastním zámku píše, že je pokryt eternitem a že se nachází ve velmi dobrém stavu; přiléhají k němu „přízemní, z 12 obytných místností sestávající služební byty, jakož i stáje (prádelna, garáž).“ O vnitřku zámku se píše: „Uvnitř zámku se nachází 63 obytných místností, jakož i kaple se sakristií. Pod-

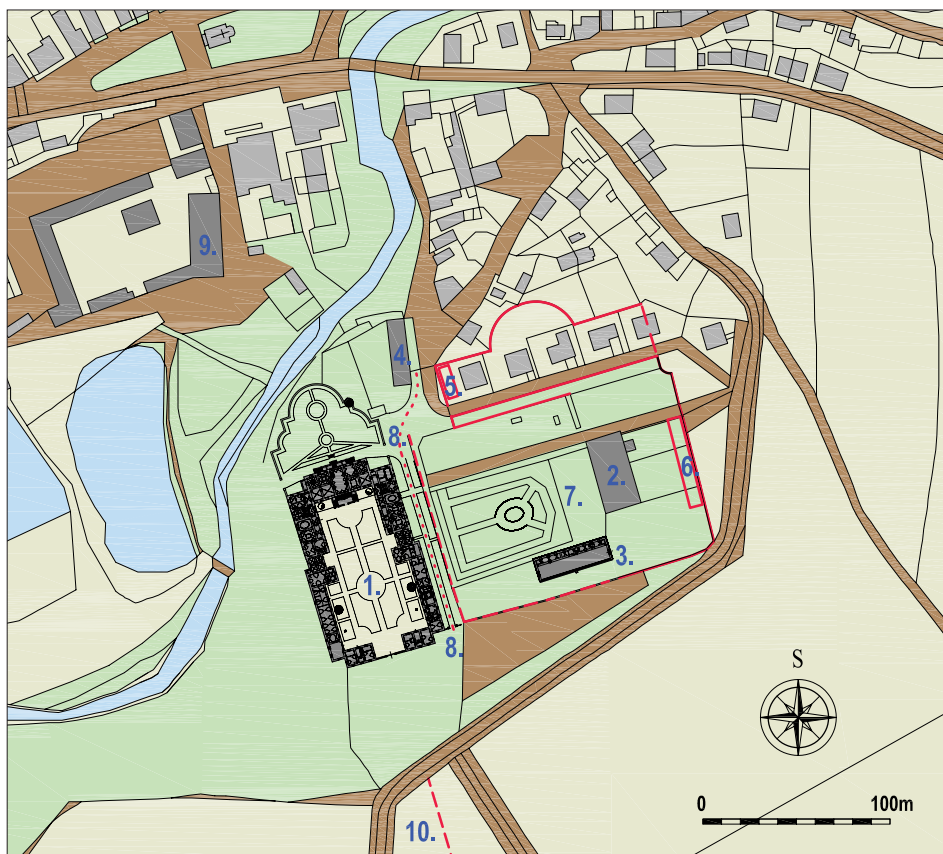
lahy obytných místností sestávají většinou z parket, zbytek z borových prken. Stěny jsou zčásti potaženy tapetami (stará ruční malba), zčásti jsou potaženy látkou a zčásti vymalovány. Vytápění se u 8 místností děje pomocí teplovzdušného topení, u ostatních místností rozličně, otevřenými krby, staršími i novodobými kamny. Osvětlení je vesměs elektrické“ (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta). Místnosti, kde byly při průzkumu nalezeny výdechové topení, jsou v 1. patře v č. 1, 5 a 20

40) SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 139, sign. VI. B beta.

odevzdalo 1. května 1947 do správy Národní kulturní komise. Zámek sloužil zčásti jako úložiště svozů, zčásti Státnímu statku. Posléze v něm ještě sídlilo Oblastní muzeum Podbořany, mateřská školka a školní družina; od roku 1963 se zámek i s parkem postupně upravoval pro zpřístupnění veřejnosti.⁴¹⁾ V roce 1950 došlo k přemístění bytu správce z dvorního křídla do hlavní budovy (prostory přízemí č. 3, 4, 23a,b a 24a,b).⁴²⁾ Další období přineslo vesměs nevhodné utilitární úpravy nepřinášející žádné architektonické ani jiné hodnoty. Došlo k vložení řady příček do všech budov i pater, byly zaslepeny některé vstupy, upraveny vikýře atd. (viz obr. 22, 23).

STAVBY V BEZPROSTŘEDNÍM OKOLÍ ZÁMKU

Zámecký areál v Krásném Dvoře leží na vyvýšeném místě nad stejnojmennou obcí a je situován v severojižním směru. Pod okrajem severní terasy zámku protéká Leskovický potok, za kterým jsou zchátralé budovy bývalého hospodářského dvora příslušejícího původně k zámku. Obvod terasy má půdorys poloviny kvadrilobu a její povrch je dnes pokryt formálně pojatou zahradou. Na východní straně od budovy zámku leží ohrazená část s taktéž formálně upravenou zahradou, zřízeninou oranžerie a v interiéru přestavěnou budovou původní barokní jízďárny. Na západní straně od zámku je přístup do krajinářského parku sahajícího až ke vsi Brody. Hlavní přístup do celého areálu zámku je od jihu po silnici ze vsi Buškovice. Tato silnice, komponovaná na osu buškovického kostela Narození Panny Marie, je jednou ze tří původem barokních, vějířovitě položených cest, lemovaných alejemi a vycházejících od hlavní brány zámku. Střední cesta je zachována torzovitě a končí zhruba po

Obr. 24: Krásný Dvůr, schéma zámeckého areálu. 1 – zámek, 2 – jízďárna, 3 – oranžerie, 4 – barokní skleník, přestavěný později pro účely bydlení, 5 – místo, kde stál psinec, 6 – zaniklá kůlna na vozy, 7 – prostor bývalé tzv. letní jízďárny, 8 – bývalá cesta do vsi, 9 – areál hospodářského dvora, 10 – trojice barokních alejí. Červenou barvou je značen průběh původního ohrazení zámeckého areálu (podle současné katastrální mapy překreslila L. Chotěborská).

700 metrech v poli. Třetí cesta končí zhruba po 1 km na horizontu. Všechny cesty jsou lemovány více či méně porušeným stromořadím.

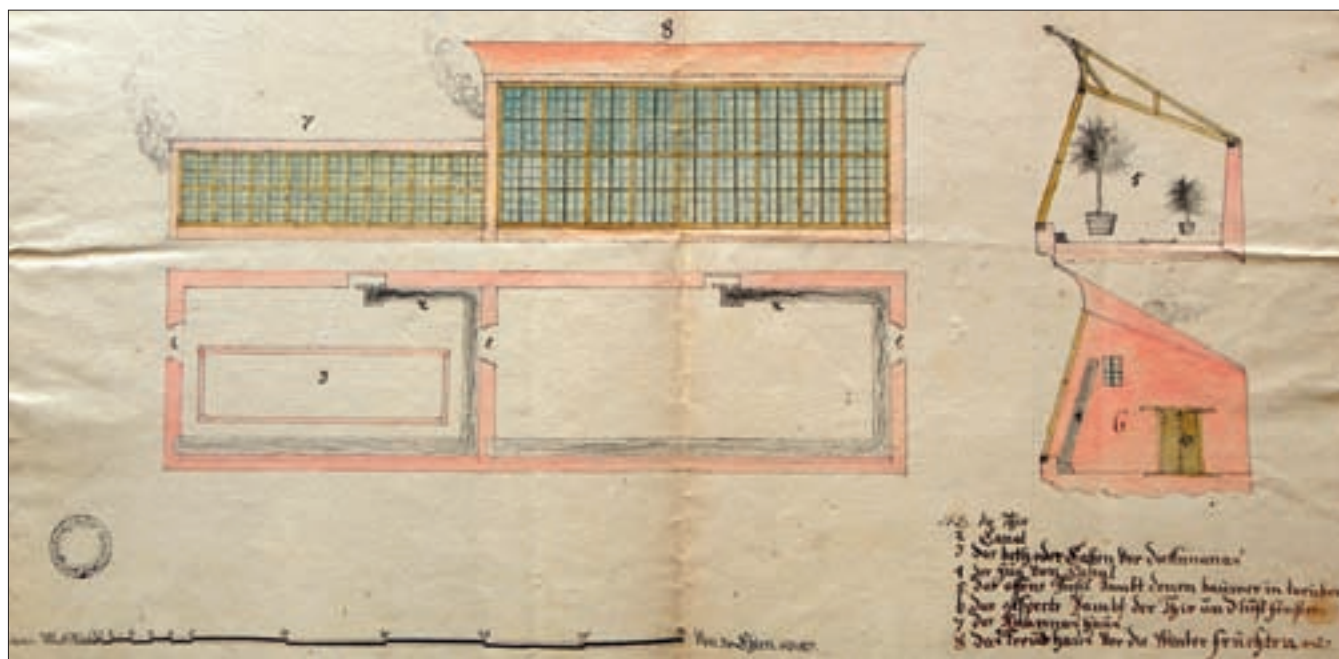
Před vznikem ohrazené části na východní straně areálu vedla cesta z Buškovice k hospodářskému dvoru pod zámek přímo kolem východního křídla zámku a kolem původního barokního skleníku, dnes přestavěného pro obytné účely. Později na této straně vznikl komplex budov, jehož hlavní část tvořila letní a zimní jízďárna spolu s velkou budovou oranžerie, jež na jižní straně přibyla v roce 1812. Celek doplňovala kůlna na vozy a psinec.⁴³⁾ Tyto budovy obklopovala kamenná zeď s půlkruhovitě zakončenou terasou na severní straně. Zbytky této mohutné terasní zdi jsou, ač zastavěny obytnými domy, na místě ještě dnes patrné.⁴⁴⁾ Jed-

41) Jen malá část místností v zámku byla tehdy přístupná veřejnosti. Dne 24. října 1953 Oldřich J. Blažíček navrhoval, aby počet zpřístupněných místností byl zvětšen. Ve svém vyjádření psal: „Při služ. návštěvě v Krásném Dvoře bylo zjištěno, že kromě architekturami oživeného parku ukazují se návštěvníku jen čtyři místnosti v zámku, a to ještě jen v instalaci provizorní. Působivý park i Kaňkova architektura zámku, přestavěného z renes. villy, stojí i tak za návštěvu, ale doporučuje se, aby byla alespoň provizorní instalace rozšířena i na zahradní pokoj za vstupní místností I. patra. Z tohoto pokoje se otevírá pohled do malé zahrádky a do osady“ (NA, Státní památková správa [dále SPS], kart. 267). K tomu také: Státní zámek Krásný Dvůr, o. c. v pozn. 1, s. 14–15.

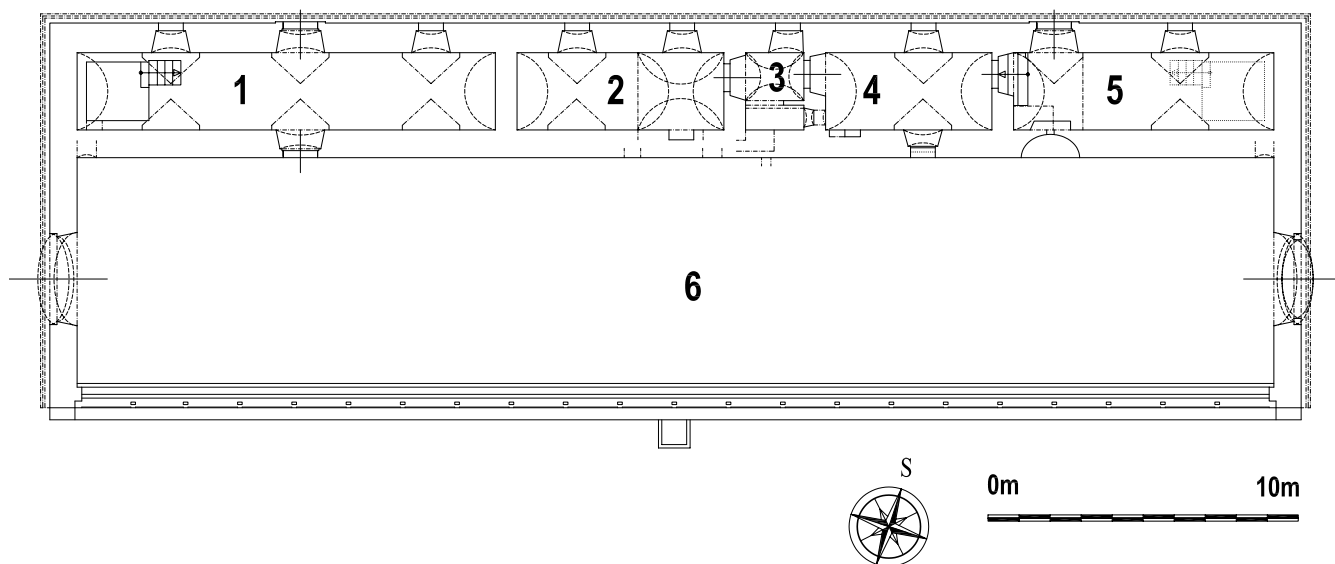
42) Kvůli této nastávající adaptaci provedl 27. listopadu 1950 zástupce Krajského národního výboru v Karlových Varech prohlídku zámku, při níž (jak uvádí jeho zpráva z 29. listopadu, adresovaná Národní kulturní komisi) konstatoval, že „pro byt bude nutno provésti některé úpravy jako: zřízení koupelny, opatření nového sporáku, vybourání kamen, odstranění rour topení apod.“ (NA, SPS, kart. 267).

43) Jediný popis kůlen pochází z roku 1845: „Budova s kůlnami na vozy naproti jízďárně je vystavěna z hrázdných stěn zašalovaných prkny, je dlouhá 23 sáhů, široká 4 1/3 sáhu, krytá šindelem, obsahuje šest kůlen na vozy, opatřených záklopovými stropy, nad nimiž je krov sestávající z prázdné vazby. Celá budova se nachází v použitelném stavebním stavu prostřední jakosti a má po srážce krycího kapitálu za roční udržovací náklady čistou cenu 394 zl. konv. měny“ (NA, Fdk, kart. 1180). Tento popis je součástí soupisu vrchnostenských budov na krásnodvorském panství, pořízeného po smrti hraběte Jana Rudolfa, který zemřel 17. září 1845. Soupis provedli stavitelé Karel Brust a Isidor Friedmann.

44) V roce 1845 se ohrazení popisuje takto: „Ohrazení zámeckého okrsku sestává z 50 sáhů dlouhých, z kamene na jíl vystavěných zdí a ze 120 sáhů dlouhého dřevěného tyčkového plotu; celek je i s 438 sáhů dlouhým, z dřevěných trubek sestávajícím vodovodem v použitelném stavebním stavu prostřední jakosti a má po srážce krycího kapitálu za roční udržovací náklady čistou cenu 160 zl. konv. měny“ (NA, Fdk, kart. 1180).

Obr. 25: Krásný Dvůr, plán, řez, jinde zvané jako skleník pro ananasy. Čelní pohled, půdorys, řez a boční pohled. K jednotlivým částem stavby jsou přiřazeny číslice, které jsou popsány ve vysvětlivkách (viz. pozn. 46). Plán je o velikosti 29 × 44 cm, kolorován, v levém dolním rohu je měřítko v loktech (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Velkostatek Krásný Dvůr, kart. 150, sign. VI. G alfa).

Obr. 26: Krásný Dvůr, půdorys současného stavu oranžerie postavené v roce 1812. Část prostorů v obslužném traktu sloužila zčásti jako byt hlídače (prostor 2 – kuchyň, 3 a 4). Prostor 1 a 5 mohl sloužit jako kolna pro skladování dřeva a nářadí a zároveň se z jejich konců, tam kde jsou schody, vytápěl kanál, který rozváděl teplo do hlavní části určené k pěstování citrusů a exotických rostlin (prostor 6). (zaměření provedl autor příspěvku spolu s L. Chotěborskou v roce 2009, kresba L. Chotěborská).

ná se o zbytky velkoryse pojeté barokní zahrady rozkládající se východně od zámku. Její střední osa byla zřejmě určena polohou altánu umístěného v přízemí východního křídla zámku. Součástí zahrady byl kromě výše zmíněných budov i vodní prvek v podobě kamenné kašny s fontánou. Protože těmto budovám s pohnutými osudy⁴⁵⁾ nebyla dosud věnována větší pozornost, zmíníme se o nich trochu podrobněji.

45) Nejprve Místní národní výbor Krásný Dvůr navrhl demolici zchátralé oranžerie, posléze došlo k prodeji jízdního, která je stále v soukromém vlastnictví. Nakonec byla schválena výstavba domů na severním okraji původní zámecké terasy. Místo letní jízdní vznikla formálně upravená zahrada. Smutnou připomínkou „starých časů“ je pomník tří členů rodiny Janiczek, kteří sloužili na panství v 2. polovině 19. století a jejichž náhrobek se ocitl u ohradní zdi východní části areálu.

Nová oranžerie

První zmínka o stavbě, která sloužila k pěstování exotického ovoce, pochází z roku 1735, kdy byla v Krásném Dvoře postavena fíkovna. Šlo pravděpodobně o stavbu do dnes stojící pod severní terasou zámku, avšak radikálně přestavěnou k bydlení, zřejmě v souvislosti s vybudováním oranžerie nové.⁴⁶⁾ Ta byla postavena východně od zámku

46) Zdali je to ta samá stavba, kterou máme zachovanou na nedatovaném plánu nacházejícím se v jindřichohradeckém archivu, nevíme. Je to pravděpodobně. Kolorovaný plán obsahuje na jednom listu o velikosti 29 × 44 cm čelní pohled, půdorys, řez a boční pohled. V levém dolním rohu je měřítko v loktech. K jednotlivým částem stavby jsou přiřazeny číslice, které jsou popsány ve vysvětlivkách: „1. die Thür. 2. Canal. 3. das beth oder Casten vor die Annanas. 4. der zug von Canal. 5. das offene Profil sambt denen bäumern in treiben. 6. das gesperte sambt der

v roce 1812 a podle dochované-
ho rozpočtu měla stát celkem
16 663 zl. Pod rozpočtem jsou
podepsáni Anton Grimm, Ober-
amtmann (vrchní úředník), Leo-
pold Schmölzer, Rentmeister (dů-
chodní), a Anton Roth.⁴⁷⁾

První popis stavby, ke které
zatím nebyly nalezeny plány, po-
chází až z roku 1845. Zde se
oranžerie popisuje takto: „Oran-
žerie vpravo od budovy jízdního
je vystavěna z kamene na vápno,
je dlouhá 21 sáhů, široká 6 sáhů,
krytá šindelem, obsahuje prostor
pro pomerančovníky, opatřený na
přední straně zaskleným rámem
a uvnitř rákosovým stropem, ci-
helnou dlažbou a kanálovým vy-
tápěním, na zadní straně budovy
obsahuje klenutou chodbu, ve
které je vestavěno hlídačovo
obydlí, sestávající z před síně, ma-
lé kuchyně a světnice, kteréžto
místnosti jsou všechny klenuté,
světnice má prkennou podlahu,
obě ostatní místnosti jsou vy-
dlážděné cihlami. Krov je zkon-
struovaný pultovitě, celá budova
je v použitelném stavebním sta-
vu prostřední jakosti a má po
srážce krycího kapitálu za roční
udržovací náklady čistou cenu
441 zl. konv. měny.“⁴⁸⁾

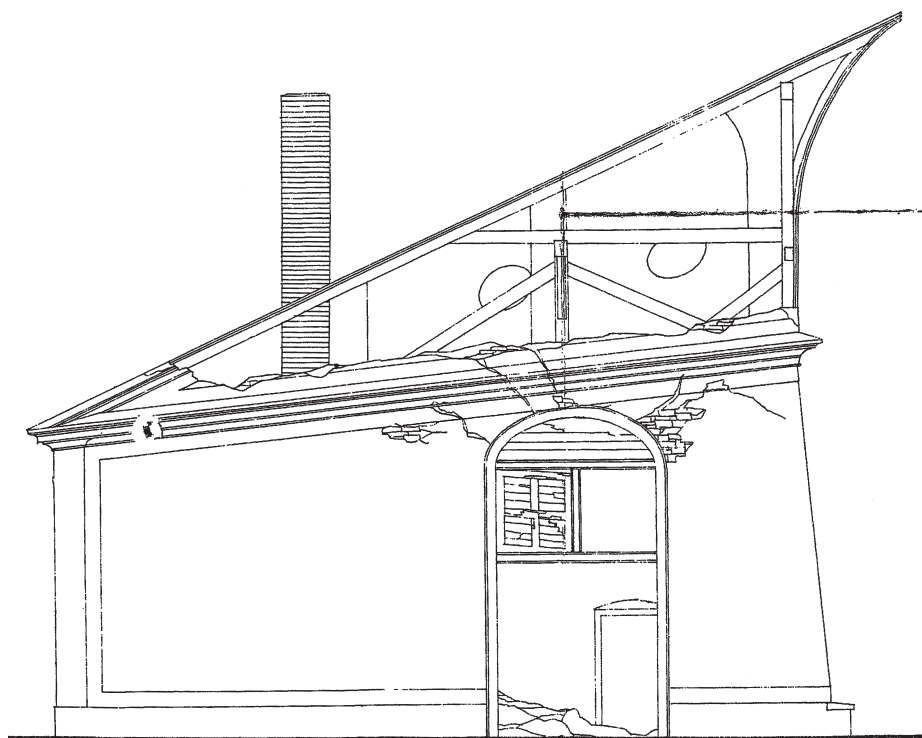
Další zprávu, tentokrát již
v jiném tónu, sepsal 1. srpna
1950 Břetislav Štorm. Jmenuje
stavení jako palmovnick a píše
o něm: „Palmovnick je monumen-
tální, v tvarech barokní, zděná
omítaná budova obdélného pů-
dorysu s mírně k JJV skloněnou
stěnou okenní do dřevěné kon-
strukce, stíněnou mohutnou ša-
lovanou a omítanou římsou čtvrt-
kruhového profilu. Střecha je pul-
tová, krytá šindelem, vysprave-
ným lepenkou. Obě krátká průčelí
jsou členěna k zadní plně stěně
mírně klesající římsou, dvěma oválnými okénky ve štítě
a v ose štítové zdi prolomena vysokými, půlkruhem ukonče-

Thir und luft fenster. 7. das Anannas haus. 8. das Treübhau vor die
Winter früchten“ (obr. 25) Plán je uložen v SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 150, sign. VI. G alfa. K roku 1781
máme dochovány ještě jednu zprávu o této stavbě, kdy „zednický to-
varyš Franz Heydler v krásnodvorské fíkovně postranní zdi, na něž ma-
jí přijít květiny, znovu nově vyzděl, omítl, v ananasárně podezděl oken-
ní prahy, vycvikoval popraskané trhlíny a čerstvě omítl“ (SOA Třeboň,
pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kniha 1632). Dnes je to-
to stavení, které nese stále ještě pultovou střechu s volutovými štíty,
v soukromém majetku.

47) Rozpočet je uložen v SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krás-
ný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta.

Obr. 27: Krásný Dvůr, oranžerie, celkový pohled od jihovýchodu. Na fotografii vidíme prostor pro pěstování exotického ovoce bez horizontálních konstrukcí. Z čelní prosklené stěny zbyl pouze kamenný sokl, sloužící pro uchycení dřevěného rámu, v kterém byly umístěny skleněné tabule (foto 10/2010).

Obr. 28: Krásný Dvůr, oranžerie, pohled na západní fasádu. Zaměření z roku 1956 zachycuje objekt po částečném zřícení interiéru. Nicméně stála ještě střecha s mohutnou fabionovou římsou, která byla později beze zbytku odstraněna (plán je uložen pod označením Krásný Dvůr, zámek – skleník, zaměření stávajícího stavu, 1956. NPÚ Ústí nad Labem, archiv plánů).

nými vraty do masivní dřevěné zárubně. Topení je kanálové. Objekt je před zhroutilím. Z bezpečnostních i hospodářských důvodů nutno se alespoň pokusit o záchranu budovy provizorním pokrytím pultové střechy lepenkou.“

Nicméně o záchranu se nikdo nepokusil, a tak došlo k předpokládanému zřícení, protože plány zaměření z roku 1956 již ukazují jednu přibližně třetinu oranžerie v rozvalinách.⁴⁹⁾ I přes další varování pracovníků památkové péče

48) NA, Fdk, kart. 1180.

49) Štormův popis: NA, SPS, kart. 267. Plán z roku 1956: Krásný Dvůr, zámek – skleník, zaměření stávajícího stavu, 1956. NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, archiv plánů. Půdorys přízemí, půdorys krovu, příčný řez, po-

nakonec došlo na počátku 60. let k demolicí prostoru pro pěstování cizokrajného ovoce beze zbytku. V současné době z bývalé oranžerie stojí pouze obslužná část (byt hlídače), ve které jsou dochovány klenební konstrukce, fragmenty zbytků vytápění a prostor kuchyně. Dochovála se také ostění dvou vstupů a zbytky členění fasády. Ze samotného prostoru pro citrusy se dochovaly pouze boční stěny a kamenný sokl, do kterého byla původně ukotvena rámová, dřevěná konstrukce prosklené jižní stěny (obr. 26, 27 a 28).

Jízdárna

Krytou tzv. „zimní jízdárnu“ můžeme u zámku předpokládat již od 18. století, i když archivní doklady pro její existenci chybějí. Její poloha se nejspíše kryla s dnešním umístěním na východní straně zámeckého areálu ohrazeného zdí. K zimní jízdárně přínáležel ještě obdélný volný prostor, tzv. „letní jízdárna“. Takový stav nám zachycuje plán zámeckého areálu a parku z roku 1823.⁵⁰⁾ Jak vypadala budova před přestavbou, přesně nevíme. První popis pochází z roku 1845: Zde se o ní dovídáme toto: „*Budova jízdárny naproti venkovnímu průčelí pravého zámeckého křídla je vystavěna z kamene na vápno, dlouhá 20 5/6 sáhu, široká 11 1/4 sáhu, krytá šindelem, obsahuje rákosovým stropem opatřenou jízdárnu, u zadní strany budovy se nachází přístavba, v níž jsou schody na půdu, opatřené dřevěnými stupni. Půda, stejně jako poloha hambalků, má prkennou podlahu. Krov je zkonstruován s ležatou stolicí se třemi věšáky. Budova i s letní jízdárnou, jež je s ní spojena a jež je ohrazena prkenným šalováním a stromy, se nachází v použitelném stavebním stavu prostřední jakosti a má po srážce krycího kapitálu za roční udržovací náklady čistou cenu 1930 zl. konv. měny.*“⁵¹⁾ Možná je trochu překvapivý údaj o rákosovém stropě, jelikož jízdárny byly většinou konstruovány s otevřeným pohledem do krovu.

10. července 1870 vypukl v jízdárně požár, který ji značně poškodil a úplně zničil přilehlou kůlnu na vozy. Zřejmě až v následujícím roce 1871 architekt Achill Wolf vypracoval rozpočet na její adaptaci.⁵²⁾ Dne 21. května 1871 hrabě

Obr. 29: Krásný Dvůr, jízdárna, pohled na severní průčelí. Na fasádě vidíme zbytky novorenesančního členění z přestavby, podle návrhu Achilla Wolfa (foto 10/2010).

povolil, aby adaptace na základě tohoto rozpočtu byla realizována. Při přestavbě byly zřejmě zachovány pouze obvodové zdi, které byly zesíleny šesti pilíři umístěnými v interiéru, štíty, krov i střecha byly postaveny nově. Fasáda dostala také elegantní novorenesanční formu, z které se do dnešních dob dochovala překvapivě velká část.

V roce 1936 již jízdárna nesloužila svému původnímu účelu, její střecha byla pokryta lepenkou a využívala se jako strojírna.

V roce 1950 Břetislav Štorm popisoval jízdárnu, nacházející se již ve špatném stavu, takto: „*Jízdárna, mohutná omítaná budova obdélného půdorysu se střizlivým architektonickým členěním vnějších průčelí mezi pravidelnými intervaly obdélných oken, se dvěma nízkými štíty, krytá sedlovou, lepenkou krytou střechou. Vjezd je na pravém boku severního průčelí, vedle vjezdu stojí přístavek kovářny s pultovou, bobrovkami krytou střechou. Dřevěné konstrukce budovy se hroutí. Je nutné oprostít zdívo od veškeré zhoubné vegetace, odbourat přístavek kovářny, snést střechu a zabezpečit korunu obdélného zdíva a štítů bobrovkami do maltý kladenými proti zamokání.*“ Nedlouho potom přikročil tehdejší vlastník Státní statek Krásný Dvůr k přeměně jízdárny na sklad obilí. Dne 17. září 1957 se pak konalo „komisionální šetření za účelem provedení kolaudace a udělení živnostensko-právního schválení k užívání adaptace skladu (býv. jízdárna v zámku Krásný Dvůr).“ Při tomto šetření bylo konstatováno, že „*adaptace je v hrubé stavbě dokončena a obilí je již skladováno bez ohledu na povolení k užívání.*“⁵³⁾

hledy na západní a severní průčelí (obr. 28).

50) Celkový plán parku se zámkem je uložen v Ústavu dějin umění Akademie věd pod inventárním číslem 0800 W-A-IV/518/30, nápis na pravém horním rohu plánu zní: „*Plan des graflich cerninischen Gartens und Schlosses Schoenhof.*“ Nápis na horním okraji: „*IV. Præmium im Jahre 1823.*“

51) NA, Fdk, kart. 1180.

52) Podle tohoto rozpočtu mělo být na přestavbu vynaloženo celkem 3683 zl. 58 kr., z čehož zednické práce měly stát 147 zl. 70 kr., zednický materiál 265 zl. 88 kr., tesařské práce 781 zl. 41 kr., tesařský materiál 1588 zl. 42 kr., pokrývačské práce 697 zl. 90 kr. a kovářské práce 202 zl. 37 kr. Zednické práce podle tohoto rozpočtu obsahovaly zvláště vyzdívání štítů, přiložení šesti pilířů a zvýšení střechy štítů, tesařské práce sestávaly hlavně ze zhotovení nového krovu. Tesařské práce na ob-

nově jízdárny, jež byly, jak víme, nejrozsáhlejší, byly 7. června 1871 zadány Josefu Heinzovi, tesařskému mistru z Petrohradu. Dne 29. července 1871 již bylo ředitelství velkostatku sdělováno, že Heinz právě ukončil stavbu krovu a že v pondělí začne se šalováním střechy. 26. srpna 1871 byl pak zhotoven výkaz ploch střechy jízdárny, jež byly pokryty lepenkou, což stálo 587 zl. 30 kr. (SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, kart. 138, sign. VI. B beta).

53) NA, SPS, kart. 267.

Dovnitř byla tehdy vestavěna patrová dřevěná konstrukce. Při tom byly zazděny všechny vstupy a vjezdy kromě jediného, změněn sklon štítů a vystavěn nový krov na dodatečně zvýšených bočních zdech. Tato úprava se v nezměněné podobě dochovala v interiéru dodnes. Postupem času došlo k poškození fasád a různým nevhodným přístavbám především na západní straně (obr. 29).

ZÁVĚR

V případě krásnodvorského zámku jsme měli jedinečnou možnost pomocí dochovaného původního plánu sledovat jeho vývoj v průběhu více jak 130 let. Barokní architekt s pomocí svého políra zachytil renesanční areál a přetvořil ho do podoby trojkřídlého elegantního zámku, určeného zprvu pro krátké pobyty k odpočinku a jako zázemí pro lov. Přitom ponechal z předchozích staveb pouze hlavní budovu, kterou důkladně „zbarokizoval“, ostatní konstrukce využil nejspíše jenom jako stavební materiál. Další pozoruhodnou situací je možnost sledovat změnu v průběhu stavby, zachycenou přímo na plánu včetně psaných poznámek architektových. Tato změna byla, zdá se, způsobena poněkud rozměrem stavebníka spojeného zřejmě s požadavkem větší reprezentace. Vždyť přestavbou byl nakonec zámek rozšířen skoro dvojnásobně. Oba dochované barokní plány plnily ve své době shodnou funkci, a to předvést záměry architekta stavebníkoví. Spolu s archivními prameny jsou tak

důkazem živého vztahu mezi objednavatelem a architektem, který takto zdokumentován bývá skutečným kořením obohacujícím stavebněhistorické bádání. V tomto případě samozřejmě podepřeným faktem, že F. M. Kaňka byl stálým hraběcím architektem, dostávajícím pravidelný plat.

Zámecký areál byl pojat tak velkoryse, že další přestavby se mohly týkat především interiérů. Nejdůležitější změny proběhly v souvislosti s vybudováním přinejmenším středoevropsky proslulého krajinářského parku na konci 18. století. Právě díky návštěvníkům parku, mezi které patřili kromě významných intelektuálů i členové předních šlechtických a panovnických rodů, dostal zámek, od poloviny 18. století trochu upadající, nový impuls. Kromě parku vznikl přímo u zámku pozoruhodný areál s jízdnou, oranžerií a dalšími menšími stavbami, který tvořil po celé dlouhé 19. století potřebné zázemí související s reprezentací i každodenností zámeckého provozu. Bohužel právě těchto staveb se nejvíce dotkly negativní stránky druhé poloviny minulého století, uplatňující se v našem prostředí.

Príspevek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

DAS SCHLOSS KRÁSNÝ DVŮR

Das Schloss in Krásný Dvůr (Schönhof, Bez. Louny, Kr. Ústecký [Bez. Laun, Aussiger Kr.]) mit seinem Park erschien erstmalig in einem Artikel von Karel Tríska 1953 und die darin dargelegten Schlüsse sind seitdem allgemein übernommen. Der vorliegende Beitrag fasst etliche Präzisierungen sowie neue, auf Grund der erfolgten historischen Standard-Bauforschung erworbenen Tatsachen zusammen. Der Nachdruck wird der Analyse der einzigartigen Quelle gewidmet, dem erhaltenen Schlossgrundriss mit seinen drei nacheinander folgenden Phasen.

Um die Mitte des 15. Jahrhunderts befanden sich in Krásný Dvůr zwei Ansitze. Den sogenannten Oberen Turmhof baute Jan Maštovský v. Kolowrat zwischen 1556–1572 in einen Herrensitz um. Dank den Ermittlungen von K. Tríska weiß man, der obere Turmhof wäre an der Stelle des heutigen Schlossareals entstanden. Die Gestalt der einstigen „renaissancezeitigen“ Gebäude samt der Umfriedungsmauer zeigt der Gesamtbauplan aus dem Jahr 1718 vom gräflich-czerninschen Architekten Franz Maximilian Kaňka. Der Plan fasst außer Aufnahme der älteren Konstruktionen den Grundriss vom Erdgeschoss des Hauptgebäudes, von zwei neuen Seitenflügeln, einem Querflügel und dem langen eingeschossigen Westflügel samt seinem Fassadenaufriß um. Bereits von diesem Plan bestimmte Tríska die Gestalt des renaissancezeitigen Areal und die zwei unmittelbar nacheinander folgenden Barockumbauten von Kaňka. Der zweite Plan zeigt die Vogelschau-Schlossansicht von Süden. Der Architekt ließ renaissancezeitige Konstruktionen mit Ausnahme der Hauptgebäudeumfassungsmauern abreißen und hat den Schlossbau mit beiden einstöckigen, mit quadratischen Pavillons mit begehren Terrassen abgeschlossenen Seitenflügeln ergänzt. Kaňka hatte ursprünglich mit dem mit zwei eingeschossigen Flügeln abgeschlossenen Grundriss gerechnet, in den sich die Ställe und Wohnungen hatten befinden sollen. Im Juni 1722 hat er den Gesamtplan zum Wunsch des Grafen Czernin geändert, beide Seitenflügel um weitere Pferdeställe, Geschirrkammer, Schuppen für die Kutschen und Wohnung des

Pförtners verlängert. An der Südseite hat er das Areal mit einem Paar gleicher Gebäude abgeschlossen, zwischen denen sich das Tor befand. In dieser Gestalt ist das Schloss im Wesentlichen bis in die Gegenwart erhalten.

Zwischen den Jahren 1732–1777 erfolgte höchstwahrscheinlich der Einbau von sechs Räumen in den Dachraum beider Seitenflügel. Der letzte größere Schlossumbau geschah in den Jahren 1783–1793 als an die südliche und nördliche Hauptgebäudefassade je eine neue Treppe zugebaut wurden.

Schon in der ersten Barockphase entstand östlich vom Schloss ein anspruchsvoll gestalteter Garten mit der Sommer- und Winterreitschule samt dem Hundezwinger. Im Jahre 1812 wurde ihnen ein großes Gebäude der Orangerie zugefügt.

Im Fall des Schlosses Krásný Dvůr findet man eine außerordentliche Gelegenheit zum Verfolgen seiner Entwicklung im Laufe von mehr als 130 Jahren. Der erhaltene ursprüngliche Plan erfasst darüber hinaus die Änderungen während des Bauvorgangs samt den handgeschriebenen Anmerkungen und Glossen des Architekten. Beide erhaltenen Barockpläne erfüllten in ihrer Zeit die gleiche Funktion, und zwar die Absichten des Autors dem Bauträger vorzuführen. Zusammen mit den Archivquellen stellen sie Belege eines lebendigen Verhältnisses zwischen dem Bauauftraggeber und dem Architekten dar, das – auf diese Weise dokumentiert – eine wirkliche Würze der historischen Bauforschung ist. In diesem Fall natürlich mit Unterstützung durch das Faktum, dass F. M. Kaňka der ständige, regelmäßig bezahlte gräfliche Architekt war.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Krásný Dvůr (Bez. Louny, Kr. Ústecký [Schönhof, Bez. Laun, Aussiger Kr.]), Schlossareal, Luftansicht von Südosten (übernommen aus der Publikation *Státní zámek Krásný Dvůr*. Vydal NPÚ, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2004 [Das staatliche Schloss Krásný Dvůr. He-

rausgegeben von der regionalen Facharbeitsstätte des Nationalen Denkmalsinstituts Ústí nad Labem 2004).

Abb. 2: Krásný Dvůr, Schloss, Barockplan, ca. 1718, Ausschnitt. Hauptgebäude, Detail vom Erdgeschoss mit Einzeichnung der älteren Konstruktionen. Im Oberteil sieht man die alte „renaissancezeitige“ Umfriedungsmauer des ursprünglichen Geländes mit einem Paar achteckiger Bauten. Das Hauptgebäude ist mit dunklerem Ton. In der Eingangshalle findet man die Situation der älteren Treppe, an der linken Seite ist die neue, von Kaňka entworfene Treppe. Im Raum nordöstlich vom Saal ist die Küche situiert. Man sieht auf dem Plan verschobene Eingänge und Fenster. Der Plan ohne Datum und Signatur stammt am ehesten aus dem Jahr 1718, die älteren Konstruktionen nahm Maurerpolier Wenzel Pintre auf, die übrigen stammen von Kaňka, sowie auch der geschriebene Text (SOA [dem Staatlichen Regionalarchiv] Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Großgut Krásný Dvůr, Karton 138, unter Sign. VI. B Beta aufbewahrt).

Abb. 3: Krásný Dvůr, Schloss, Barockplan, ca. 1718, Ausschnitt. Detail vom Ostflügel Erdgeschoss mit Einzeichnung der älteren Konstruktionen. Der Plan enthält den Neubau vom zweigeschossigen Flügel mit Anschluss an den älteren Schlossbau. Im unteren Teil sieht man die Situation der alten Umfriedungsmauer auch mit dem eingezeichneten Gebäude des alten Pfortnerhauses vor dem Quer-(Stall-)flügel. Der Querflügel stammt aus der ersten Phase des Entwurfes von Kaňka und sollte mit dem Pfortnerzimmer abgeschlossen sein. Der Flügel wurde beim Bau einer Projektänderung gemäß in die heutige Länge abgerissen. Auf dem Plan findet man deutlich im letzten nördlichen Raum die Kapelle und in der gegenüberliegenden Lage die „Offizierswohnung“. Beim aufmerksamen Blick erkennt man auch den Raum des Altans mit einem offenen Arkadenpaar, der ältere Konstruktionen des Pfortnerhauses überdeckt (der ganze Plan ist im SOA [dem Staatlichen Regionalarchiv] Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Großgut Krásný Dvůr, Karton 138, unter Sign. VI. B Beta aufbewahrt).

Abb. 4: Krásný Dvůr, Schloss, Barockplan, ca. 1718, Ausschnitt. Schloss-westflügel, Erdgeschossdetail mit der Einzeichnung der älteren Konstruktionen und dem Fassadenaufriß. Der Westflügel ist schon mit dem verkürzten querorientierten Stallbau und dem Altan, noch mit einer begehbaren Terrasse gezeichnet. Am nördlichen Ende ist die herrschaftliche Küche, an der anderen Seite wieder eine Wohnung. Unter dem Grundriß sieht man die Umfriedungsmauer der renaissancezeitigen Anlage; der geschriebene Text stammt von Kaňka (der ganze Plan ist im SOA Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Großgut Krásný Dvůr, Karton 138, unter Sign. VI. B Beta aufbewahrt).

Abb. 5: Krásný Dvůr, Schloss, Barockplan, ca. 1718, Ausschnitt. Westflügel, Detail vom Erdgeschoss mit Einzeichnung der älteren Konstruktionen und dem Fassadenaufriß. Der westliche verlängerte eingeschossige Flügel wurde in den Plan erst nach der Projektänderung 1722 eingezeichnet. Zu dieser Änderung bezieht sich der Text im Oberteil und im Grundriß. Beim südlichen Flügelende sieht man wieder den Abschluss der alten Umfriedungsmauer mit dem Achteckbau (SOA Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Großgut Krásný Dvůr, Karton 138, unter Sign. VI. B Beta aufbewahrt).

Abb. 6: Krásný Dvůr, Schloss. Hauptgebäude mit zweigeschossigen Seitenflügeln, Ansicht von Süden (alle Fotos Jindřich Záhorka, als nicht anders angegeben, fotografiert 10/2009).

Abb. 7: Krásný Dvůr, Schloss. Blick vom 2. Obergeschoss in den Hofraum. An Seiten verkürzte Querbauten der einstigen Ställe und eingeschossige Flügel, von Objekten mit Mansardendächern abgeschlossen; zwischen ihnen das Haupttor mit drei hinausführenden Barockalleen (Foto 10/2009).

Abb. 8: Krásný Dvůr, Schloss. Westlicher zweigeschossiger Seitenflügel, Hoffassade. An dem südlichen Ende sieht man den einstigen, ursprünglich mit der begehbaren Terrasse entworfenen, später mit Satteldach versehenen Altan. Die verblendete Öffnung im Obergeschoss diente ursprünglich als Terrasseneingang. Im Erdgeschoss des Seitenflügels sind drei ursprünglich offene Halbkreisarkaden deutlich (Foto 10/2009).

Abb. 9: Krásný Dvůr, Schloss. Hauptgebäude, Erdgeschoss, Raum 8, renaissancezeitiges Muldengewölbe. In der Mitte ein mit Perlenstab umrahmter Stuckspiegel. Das wohl 1556-1572 entstandene Gewölbe stammt aus der Renaissancephase (Foto 05/2008).

Abb. 10: Krásný Dvůr, Schloss. Hauptgebäude, Raum 9, renaissancezeitiges Klostergewölbe. Die deutlichen Gewölbegräten entsprechen im Scheitel nicht der Gestalt des Gewölbes. Das runde Medaillon mit Eier- und Perlenstab ist ursprünglich, das Tatzenkreuz ist hölzern und stammt aus den Filikulissen. Der Raum diente bereits seit Ende des 18. Jahrhunderts als Kapelle (Foto 05/2008).

Abb. 11: Krásný Dvůr, Schloss. Westflügel, gewölbter Raum unterhalb der Treppe, wohl ursprünglich als Bäckerei bestimmt. Der Balken trägt den Funkenhut, der Fußboden ist aus Ziegeln. In der Gegenwart befindet sich der Eingang in den kleinen Raum neben der Treppe; der Raum wurde später umgebaut (Foto 05/2008).

Abb. 12: Krásný Dvůr, Schloss. Hauptgebäude, 2. Obergeschoss. Zweiflügelige Holztür, Rahmenkonstruktion mit zwei eingesenkten viereckigen Aus-

füllungen auf jedem Flügel. Äußere Bänder, in Akanthusform stilisiert, aus verzinnem Schmiedeeisen. Kastenschloss mit plastischem Akanthusrelief (Foto 05/2008).

Abb. 13: Krásný Dvůr, Schloss. Westlicher eingeschossiger Flügel, Detail des sekundär vermauerten Eingangs zwischen beiden Ställen. Die verkröpften Steingewände mit Randschlag stammen aus der Barocketappe und sind bei allen Eingängen aus dieser Etappe vorhanden, samt der Profilierung der Holzzargen (Foto 05/2008).

Abb. 14: Krásný Dvůr, Schloss. Westflügel, 2. Obergeschoss, Einbau im Dachraum, Eingangstür des Raumes 17. Detail einer zweiflügeligen Holztür, Rahmenkonstruktion, eingesenkte Felder mit geschnitzten Knorpelranden. Äußere S-förmige Bänder aus verzinnem Schmiedeeisen, Kastenschloss mit ornamental graviertem Deckel. Die Tür hat den oberen und unteren Schubriegel (Foto 05/2008).

Abb. 15: Krásný Dvůr, Schloss. Bauliche Entwicklung des Schlosses seit Mitte des 16. Jahrhunderts bis Ende der 20er Jahre des 18. Jahrhunderts.

Abb. 16: Krásný Dvůr, Schloss. Erdgeschossgrundriß, vorausgesetzte Gestalt zum J. 1733 samt den ursprünglichen Querflügeln der Ställe. Rekonstruierte Lokalisierung einzelner Funktionen laut Inventar aus demselben Jahr: 1. „alte Kanzlei“, 2. „rotes“ Zimmer, 3. „grünes“ Zimmer, 4. blau gemaltes Zimmer, 5. Stallmeisterzimmer, 6. Treppe zur Verbindung aller Geschosse, 7. Zimmer (Wohnung der Beschließerin?, Kostüme zu den Komödien?), 8. Zimmer (Wohnung der Beschließerin?, Kostüme zu den Komödien?), 9. (Wohnung der Beschließerin?, Kostüme zu den Komödien?), unter der Verwaltung des Burggrafen?), 11., 12. Küche mit Wäscherei, 13. Flur, 14–17. unter Verwaltung des Burggrafen und des Kontributionsschreibers, 19. Kapelle, 20. Zimmer des Geistlichen, 21. Flur, 22. Nebenzimmer, 23. und 24. Offizierszimmer, 25. Gewölbe, 26. Ställe für 9 Pferde, 27. kleines Zimmer des Pfortners, 28. Ställe für 7 Pferde, 29. Wagenschuppen, 30. Sattel- und Geschirrkammer, 31. Pfortnerwohnung (Wäscherei), 32–35. Pfortnerwohnung, 36–39. Nachtwächterwohnung, 40–43. Wohnung, 44–47. Wohnung, 48. Stall für 7 Pferde, 49. Stall für 9 Pferde, 50. kleines Nachtwächterzimmer. Inventar aus dem Jahr 1777: 2. und 3. Konditorei, 4. Offizierszimmer, 5., 9., 8. Zimmer, 7. Fisch- und Viktualiengekölbe, 11. Herrschaftsküche, 12. Küchengewölbe, 14–17. Rentmeisterwohnung, 19. und 20. Kapelle und Sakristei (mit dem Altarbild des hl. Hubertus), 22–25. Zimmer, 40. Waschküche?, 41–43 bei den Büchsenspannern.

Inventar aus dem Jahr 1845: 2. und 3. Konditorei mit Kammer, 7., 44., 12. Küche, Speisekammer, Gewölbe, 14–16. Kanzlei mit der Rentmeisterwohnung, 17. Gesindestube?, 19. Kapelle, 20. Oratorium, 22–25. Wohnung des Verwalters, 32–35. Diener, 36–39. Pfortner.

Abb. 17: Krásný Dvůr, Schloss. Grundriß vom 1. und 2. Obergeschoss, vorausgesetzte Gestalt zum J. 1733. a – Inventar zum selben Jahr für das 1. Obergeschoss: Zimmer 1. Billardzimmer?, 2. Treppe, 3. Frauenzimmer?, 4. Kabinett Sr. Exzellenz, 5., 6. Zimmer, 7. Zimmer des Kämmerers?, 8. Zimmer des Sekretariats, 9. Oratorium, 10. Gang, 11. Zimmer der Frau Gräfin, 13. Herren-Retirado-Zimmer, 14. Antekammer?, 15. Speiseraum, 16. Kapelle, 17. Gang, 18. Dienerschaft-Zimmer, 19–21. Zimmer. Im Inventar aus dem J. 1777 besteht die einzige größere Änderung in der Verschiebung des Speiseraums in den Raum 1. b – Das Inventar aus dem Jahr 1733 für das 2. Obergeschoss: Zimmer Nr. 1 Saal, 2. Treppe, 3–5. Wohnung der jungen Herrschaft, 6–9. Zimmer. Im Inventar aus dem Jahr 1777 sind schon die Zimmer im Dachraum der Seitenflügel registriert und die Zimmer im Hauptgebäude teilen sich in die Zimmer der jungen Komtesse und jene des jungen Herrn Grafen.

Abb. 18: Krásný Dvůr, Schloss. Westlicher zweigeschossiger Flügel, Zwischengeschoss beim Treppenabsatz. Detail vom einzigen erhaltenen Fenster aus der ersten Barockphase (1720-1727). Einfaches Vierflügel Fenster mit festem Holzkreuz, mit Sechsecken in Bleifassung verglast, geschmiedete Eisenträger. Die Rahmen mit Versteifungswinkeln, äußere Bänder. Die Flügel sind mit drei doppelseitigen Riegeln gehalten (Foto 05/2008).

Abb. 19: Krásný Dvůr, Schloss. Westflügel, Erdgeschoss. Detail eines Ausström-Gitters aus verzinkte Stahlblech von der Luftschuttraumbelüftung aus dem Kellergeschoss. Das System wurde von der deutschen Firma Mannesmann in den 1930er Jahren hergestellt. Das Gitter befindet sich im Raum Nr. 10c beim Eckzimmereingang (Nr. 11), s. Abb. 25.

Abb. 20: Krásný Dvůr, Schloss. Der zweite erhaltene Plan stellt das Schloss in der Gestalt dar, wie es von F. M. Kaňka entworfen wurde, aus dessen Hand der Plan auch stammt. Man sieht die Hoffassade vom Schlosshauptgebäude zusammen mit der Vogelschau von beiden Seitenflügeln, den Altanen und den querorientierten Bauten mit dem konkav ausgeschnittenen, den Hof abschließenden Tor. Von den zweigeschossigen Seitenflügeln sieht man nur die Mansardendächer je mit einem Schornstein. Die kürzeren Fassaden sind mit viereckigen Eingängen zu den begehbaren Terrassen der Altane abgebildet. Die Querflügel sollen die Ställe und das Pfortnerzimmer enthalten haben. Der Plan zeigt außer der Verkürzung des Unterteils keine Umgestaltungen und diente wohl als Vorführungsplan für den Bauträger. Er ist auf Papierbogen ca. 50 x 34,5 cm mit Feder gezeichnet, laviert, an drei Seiten mit Doppelli-

nie gerahmt, die am unteren Rand fehlt (SOA Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Großgut Krásný Dvůr, Karton 138, unter Sign. VI. B Beta aufbewahrt). Abb. 21: Krásný Dvůr, Schloss. Barockplan, Hauptgebäude, Detail der Südfassade (SOA Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Großgut Krásný Dvůr, Karton 138, unter Sign. VI. B Beta aufbewahrt).

Abb. 22: Krásný Dvůr, Schloss. Bauaufnahme, gegenwärtiger Zustand, Grundriss vom Erdgeschoss mit Einzeichnung der Bauentwicklung. Man sieht auf dem Plan das Hauptgebäude überwiegend mit vorbarocken Konstruktionen, zu den man 1783–1793 ein Paar äußere Treppen zufügte. Man übertrug die Kapelle (aus den Räumen 23a,b, 24a,b und 26) in den Raum 9a. In den Raum 12b baute man den Warmluftkessel ein, der acht Räume des Schlosses mit der warmen Luft versorgte. Weitere Eingriffe stammen erst aus der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts (Zeichnung L. Chotěborská).

Abb. 23: Krásný Dvůr, Schloss. Bauaufnahme, gegenwärtiger Zustand, Grundriss vom 1. und 2. Obergeschoss mit Einzeichnung der Bauentwicklung. a – Im 1. Obergeschoss hob man die alte Treppe und eine Trennwand 1783–1793 auf – so entstand der große Saal (Raum 2). Im Gegensatz teilte man den querorientierten Saal in zwei Räume (Raum 1 und 5). Aus der aufgehobenen Kapelle entstand der Speisesaal (Raum 20). Am südlichen Ende des Westflügels wurden im Gegensatz statt des vorausgesetzten Speisesaals die Zimmer mit einem Bad errichtet (Raum 16 und 17). b – Im zweiten Obergeschoss erfolgte zunächst der Einbau von sechs Zimmern in den Dachraum der Seitenflügel (wohl zwischen 1732–1777). In der klassizistischen Etappe erwarb man im Hauptgebäude mittels Einbau der Holzwände die Zimmer mit Zubehör. In der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts fügte man noch die Depots an südlichen Enden beider Seitenflügel zu (Zeichnung L. Chotěborská).

Abb. 24: Krásný Dvůr, Schema der Schlossanlage. 1. Schloss, 2. Reitschule, 3. Orangerie, 4. barockzeitiges Glashaus, später für Wohnzwecke umgebaut, 5. Stelle des einzigen Hundezwingers, 6. verschwundene Wagenschuppen, 7. ehemalige sogen. Sommerreitschule, 8. ehemaliger Weg ins Dorf,

9. Wirtschaftshof, 10. drei Barockalleen. Mit roter Farbe ist die Spur der ursprünglichen Umfriedung ausgezeichnet (Mit Hilfe der gegenwärtigen Katastermappe von L. Chotěborská überzeichnet).

Abb. 25: Krásný Dvůr, Schloss. Plan vom Feigenhaus, an anderer Stelle Ananas-Treibhaus genannt. Auf, Grundriss, Schnitt, Seitenansicht. Einzelnen Teilen vom Bau sind Zahlen zugeordnet, die die Legende (Anm. 46) erklärt. Format des Plans 29x44 cm, koloriert, in der linken unteren Ecke der Ellenmaßstab (SOA Třeboň, Zweigstelle Jindřichův Hradec, Vs Krásný Dvůr, Karton 150, unter Sign. VI. G Alpha aufbewahrt).

Abb. 26: Krásný Dvůr, Schloss. Orangerie, erbaut 1812, gegenwärtiger Grundriss. Ein Teil der Räume im Bedienungstrakt diente z. T. als Wohnung des Wächters (Raum 2 – Küche, 3 und 4). Räume 1 und 5 mögen als Holz- und Geschirrschuppen gedient haben und zugleich an den Gebäudeenden bei den Stiegen beheizte man einen Kanal für die Wärmeführung in den Hauptteil für die Pflanzung von Zitrus- und anderen exotischen Pflanzen (Raum 6). Die Bauaufnahme führte der Autor mit L. Chotěborská 2009 aus (Zeichnung L. Chotěborská).

Abb. 27: Krásný Dvůr, Schloss. Orangerie, Gesamtansicht von Südosten. Deutlich ist der Raum zur Bepflanzung der exotischen Obstbäume ohne horizontale Konstruktionen. Von der verglasten Stirnwand erhielt sich nur der Steinsockel zum Ankern des verglasten Holzrahmens (Foto 10/2010).

Abb. 28: Krásný Dvůr, Schloss. Orangerie, Westfassade. Bauaufnahme aus dem J. 1956 nimmt das Objekt nach dem Teilabsturz des Gebäudeinneren. Damals war immerhin noch das Dach mit einem massiven Voutengesims gestanden, das später restlos verschwand (der Plan ist unter Bezeichnung Krásný Dvůr, zámek-skleník [Schloss-Glashaus], Bauaufnahme des bestehenden Zustandes, 1956, im Planarchiv des NPÚ Ústí nad Labem aufbewahrt).

Abb. 29: Krásný Dvůr, Schloss. Reitschule, Nordfassade. An der Fassade sind Reste der Neorenaissance-Gliederung vom Umbau nach dem Entwurf Achill Wolf deutlich (Foto 10/2010).

(Übersetzung J. Noll)